

50-års oversigten

50-year review

50-års oversigten

Udgivet af Danmarks Statistik
Oktober 1995
ISBN 87-501-0937-5
Pris 98,00 kr. inkl. 25 % moms
Oplag: 6 000
Danmarks Statistiks trykkeri, København

Fotos

Gregers Nielsen

Omslag

1994. Tivoli, København

© **Danmarks Statistik**
1995

Enhver form for hel eller delvis gengivelse eller mangfoldiggørelse af denne publikation, uden skriftligt samtykke fra Danmarks Statistik, er forbudt efter gældende lov om ophavsret.

Undtaget herfra er citatretten, der giver ret til at citere, med angivelse af denne publikation som kilde, i overensstemmelse med god skik og i det omfang, som betinges af formålet.

04 OKT. 1995
DANMARKS STATISTIK
BIBLIOTEKET

Forord

I publikationen belyses hovedtræk af den samfundsøkonomiske udvikling i Danmark og udlandet fra 1945 og frem til i dag. Publikationen er en revideret og udvidet udgave af *Danmark i 30 år* (Danmarks Statistik, 1990), som blev udsendt i anledning af 30 års jubilæet for Statistisk tiårsoversigt.

De data, som analyseres i publikationen, er vedlagt på en diskette. På disketten findes endvidere et edb-program, der muliggør bekvem læsning af data. Vejledning i brug af programmet er vedlagt.

Publikationen er udarbejdet af Rewal Schmidt Sørensen i samarbejde med Danmarks Statistiks forlag og en redaktionsgruppe bestående af : Mette Koefoed Bjørnsen, Kristian Hjulsager, Søren Hostrup-Pedersen, Jes Asger Olsen og Hans E. Zeuthen. Bo Johansen har fungeret som sekretær ved publikationens tilblivelse.

Redaktionsarbejdet er udført i Danmarks Statistiks forlag under medvirken af Tove Eriksen, Lisbeth Johansen og Jette Rishøj. Aase Andersen har udarbejdet figurerne. Karsten Bjergkvist og Leo Hansen har medvirket ved løsningen af tekniske problemer.

Danmarks Statistik, september 1995

Jan Plovsing /
Bente Dyrberg

Indhold

	side
1. Befolkningen er fundamentet	5
2. Arbejdsmarked	9
3. Produktion og erhvervsstruktur	13
4. Investering og forbrug (levestandard)	19
5. Finansiering og omfordeling	25
6. Prisudvikling	30
Tidstavle, 1945-95	36
Figur- og tabeloversigt, kilder mv.	44
Stikordsregister	48

1987. Søndermarken, Valby

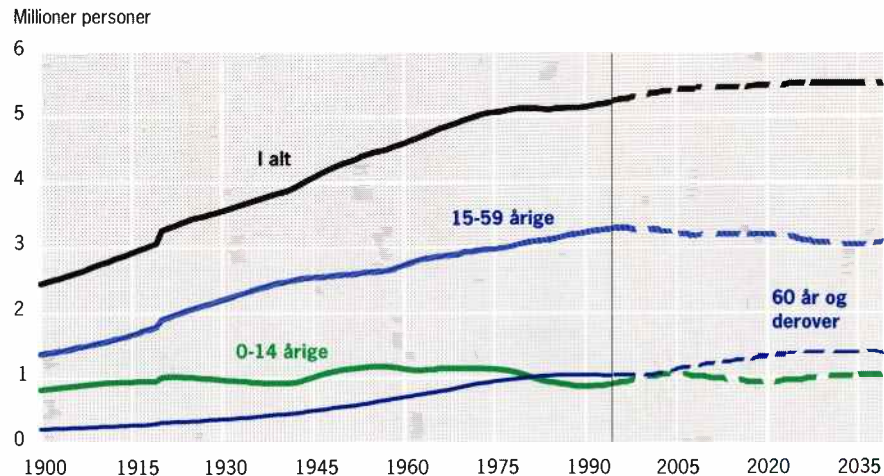
I. Befolkningen er fundamentet

Begyndelsen

I begyndelsen af dette århundrede boede der næsten 2½ mio. mennesker i Danmark, mens befolkningstallet i dag er vokset til mere end 5 mio. - altså godt og vel en fordobling. Som det fremgår af figur 1.1, er det ikke blot antallet af personer, der er vokset - befolkningens aldersstruktur er samtidig ændret.

Figur 1.1

Befolkningens størrelse og alderssammensætning, 1901-2040*

Pr. 1. januar	1901	1950	1970	1990	2040*
Befolkningstal, Danmark (mio.)	2,4	4,3	4,9	5,1	5,5
Befolkningstal, hele verden (mia.)	...	2,5	3,7	5,3	8,5
	pct. af befolkningstal				
Danmark					
0-14 årige	34,0	26,2	23,2	17,1	18,8
15-59 årige	56,2	60,6	59,1	62,5	56,1
60 år og derover	9,9	13,2	17,5	20,4	25,1
Hele verden					
0-14 årige	...	34,5	37,5	32,3	24,9
15-59 årige	...	57,5	54,2	58,5	61,0
60 år og derover	...	8,0	8,3	9,2	14,1

Anm. Før 1921 er tallene ekskl. Sønderjylland. De fremskrevne tal for verdensbefolkningen vedrører år 2025.

De 15-59 årige udgør en større andel af befolkningen i dag ...

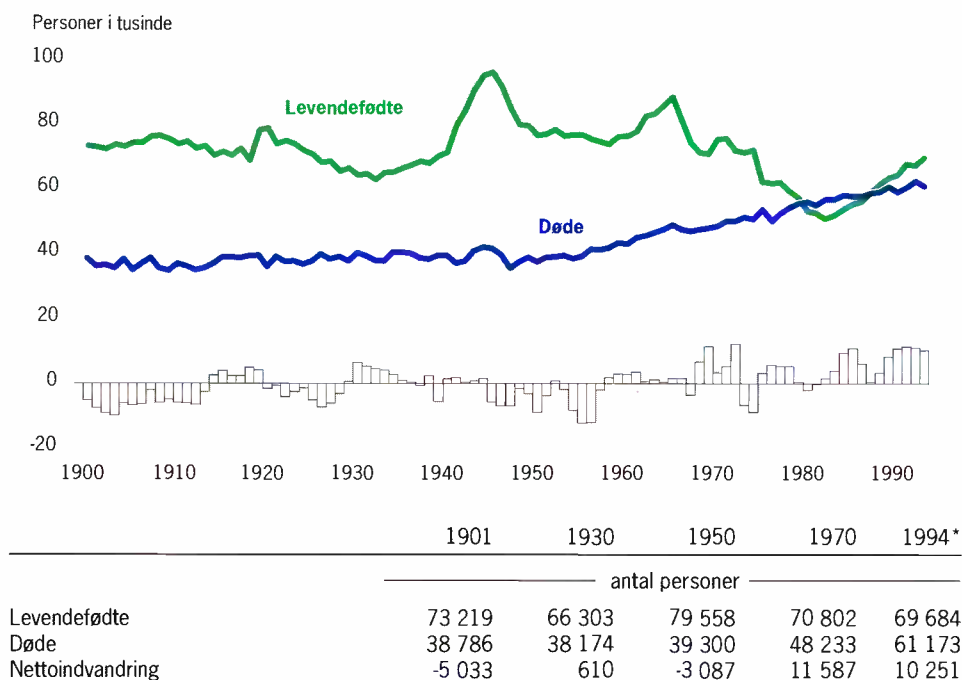
I dag er der relativt langt færre børn og unge end ved århundredskiftet, mens andelen af ældre (her defineret som personer på 60 år og derover) er vokset gennem hele århundredet. Andelen af 15-59 årige, der typisk udgør hovedparten af de erhvervsaktive, har ligeledes været i kraftig stigning.

... det vil nok ændre sig i fremtiden

Hvis det nuværende dødeligheds- og fertilitetsniveau forbliver uændret i de kommende 40-50 år, vil andelen af unge og ældre i forhold til de 15-59 årige - et udtryk for den *demografiske forsørgerbyrde* - i år 2040 være nogenlunde den samme som i 1901 - dog med den ikke uvæsentlige forskel, at de ældre i år 2040 vil udgøre en langt større andel.

Figur 1.2

Bestemmende faktorer for befolkningstilvæksten, 1901-94

Anm. Tallene for nettoindvandring 1901-27 er delvis skønnede.

Nedgang i dødeligheden

Baggrunden for befolkningsvæksten fremgår af figur 1.2. Det ses, at antallet af døde år for år har været nogenlunde konstant helt frem til slutningen af 1950'erne, selv om befolkningens størrelse voksede betydeligt. Dette, kombineret med et større antal levendefødte, medførte tilvæksten i befolkningen - også kaldet den *naturlige befolkningsvækst* (fødselsoverskuddet).

Ind- og udvandring

Befolkningens størrelse påvirkes ikke kun af fødselsoverskuddet, men også af ind- og udvandring, hvis nettoindvirkning dog har været beskeden for hele perioden under ét. I perioden fra starten af 1960'erne og frem til i dag har indvandringen ret konstant oversteget udvandringen.

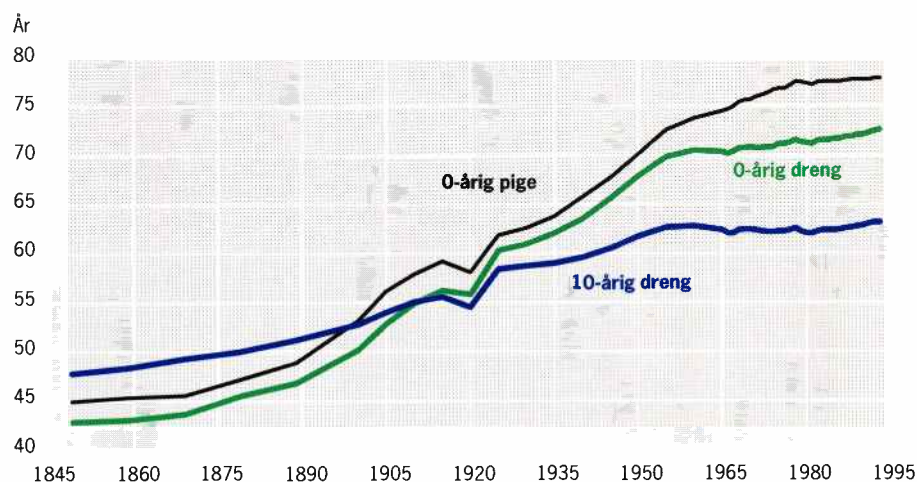
1969. Strøget, København

Mere raffineret dødelighedsmål

Betragtes alene antal døde, fås et meget summarisk billede af udviklingen i dødeligheden, idet der ikke tages hensyn til befolkningens størrelse og alderssammensætning. Et mere raffineret mål fås ved at betragte den *aldersbetingede middellevetid*, dvs. hvor mange år en dreng eller pige i gennemsnit kan forvente at leve yderligere, når de har opnået en vis alder (restlevetid). I figur 1.3 vises middellevetider for henholdsvis en nyfødt dreng og pige samt en 10-årig dreng.

Figur 1.3

Middellevetid, 1849-1993

	1840/49	1901/05	1951/55	1969/70	1992/93
	middellevetid i år				
0-årig pige, Danmark	45,0	56,2	72,6	75,7	77,8
0-årig dreng, Danmark	42,9	52,9	69,8	70,8	72,5
10-årig dreng, Danmark	47,8	54,0	62,7	62,5	63,2
0-årig pige, hele verden	47,8	59,4	65,2
0-årig dreng, hele verden	45,1	56,5	61,3

Anm. Tallene vedr. hele verden er gennemsnitstal for 1950-55, 1970-75 og 1985-90.

Nedgang i børnedødeligheden

I midten af forrige århundrede kunne en nyfødt dreng i gennemsnit se frem til at leve i næsten 43 år. Hvis han overlevede de første 10 år, kunne han imidlertid forvente at blive ca. 58 år. Dette forhold skyldes primært den store dødsrisiko i de første leveår, herunder især i det første leveår, dvs. *spædbørnsdødeligheden*. Først et godt stykke inde i 1900-tallet er børnedødeligheden reduceret så meget, at en nyfødt kan se frem til en længere restlevetid end en, der allerede har overlevet de første 10 år.

Kvinderne lever længst

Kvinderne overlever i gennemsnit mændene med nogle år - en forskel som er øget en del igennem den sidste halvdel af 1900-tallet, men på det seneste dog med en svag tendens til indsnævring af forskellen. I dag lever gennemsnitskvinden ca. 5 år længere end gennemsnitsmanden.

Globalt træk

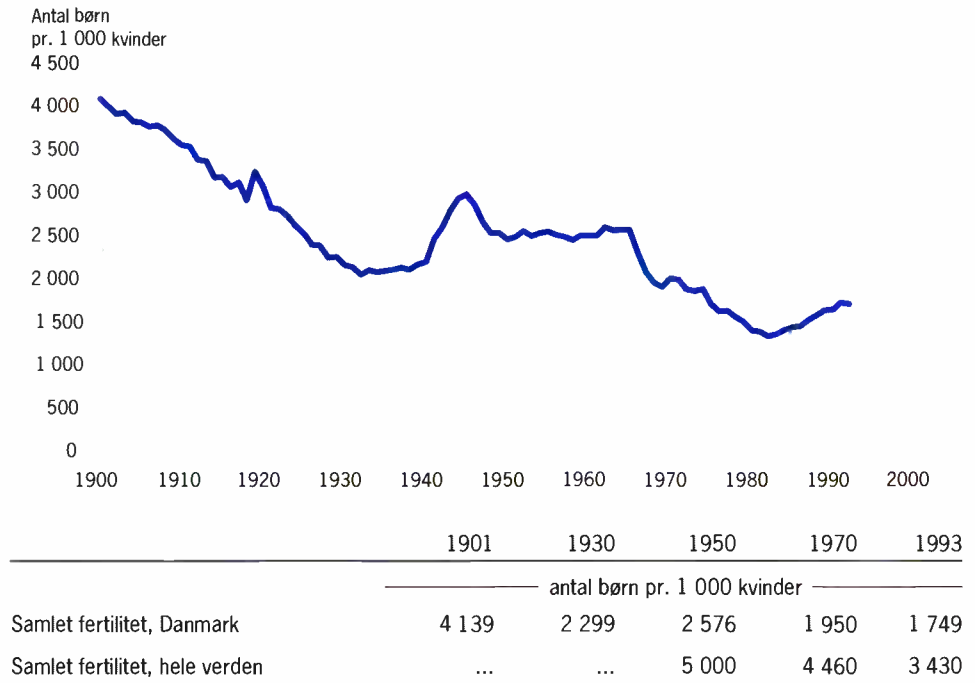
At kvinder lever længere end mænd gælder næsten overalt på kloden, ligesom det er et globalt træk, at middellevetiden er steget - mange lande, især de fattige, mangler dog endnu en hel del i at nå op på samme niveau som de rige lande.

Ved århundredskiftet fødte kvinderne ca. 4 børn ...

At stigningen i befolkningstallet først og fremmest skyldes nedgangen i dødeligheden ses tydeligt, når der sammenholdes med fertilitetsudviklingen: Ved det 20. århundredes begyndelse fødte kvinder i de fertile aldersklasser (15-49 år) lidt over 4 børn i gennemsnit (= *samlet fertilitet*), jf. figur 1.4.

Figur 1.4

Samlet fertilitet, 1901-93

Anm. Tallene vedr. hele verden er gennemsnitstal for 1950-55, 1970-75 og 1985-90.

... nu under 2

I det meste af 1900-tallet har fertiliteten været aftagende - dog med undtagelse af perioden under 2. verdenskrig og de efterfølgende 20 års "baby-boom" samt i de seneste 10 år. Den seneste stigning skyldes bl.a., at kvinderne i vidt omfang føder i en højere alder end tidligere - altså en slags indhentningseffekt. I dag føder danske kvinder dog fortsat færre end de godt 2 børn, der uden nettoindvandring er nødvendig for at stabilisere befolkningstallet på langt sigt.

Den demografiske transition

I de seneste ca. 150 år er den danske befolkningsudvikling karakteriseret ved, at både dødeligheden og fertiliteten er nedbragt fra et højt til et lavt niveau, dvs. at Danmark har gennemgået begge faser i den *demografiske transition*.

Samme tendens i udlandet

Uden for Danmark har der været samme tendens til faldende fertilitet. Verdensgennemsnittet er dog stadig ca. dobbelt så højt som i Danmark, hvilket dækker over store forskelle i fertilitetsniveauet i henholdsvis de rige og fattige lande.

2. Arbejdsmarkedet

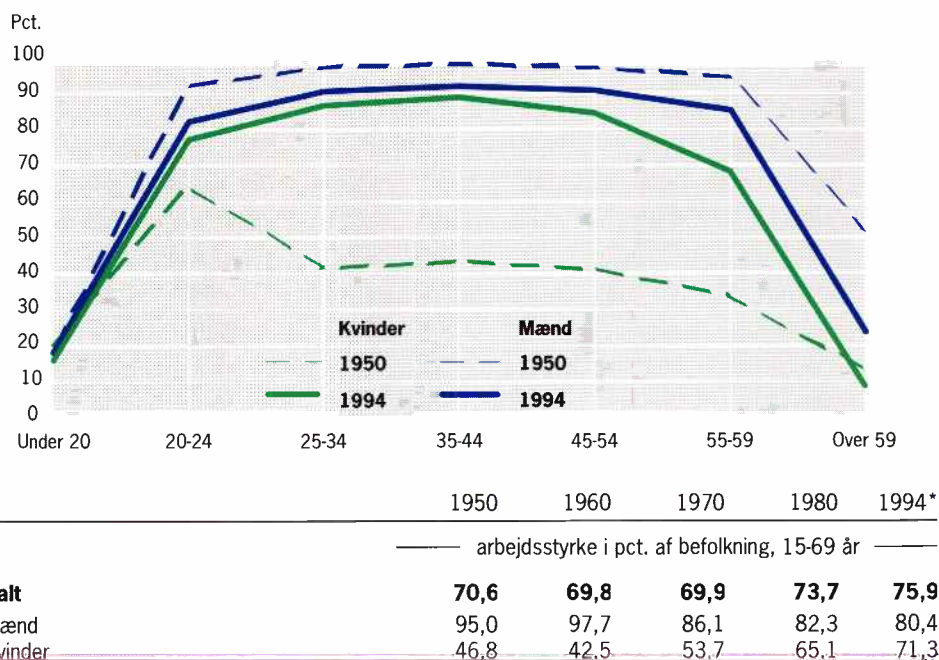
1959. Kontorlandskab FDB, Vordingborg

Kvinderne ud på arbejdsmarkedet

I 1950 var kvindernes deltagelse på det officielle arbejdsmarked typisk begrænset til de helt unge år, hvorefter de arbejdede hjemme. I dag forbliver kvinderne, akkurat som mændene, på arbejdsmarkedet i langt det meste af den erhvervsaktive alder. Dette fremgår af figur 2.1, hvor den *aldersbetingede erhvervsfrekvens*, dvs. *arbejdsstyrken* (beskæftigede og ledige) i forhold til den samlede befolkning i de relevante aldersklasser, er vist for mænd og kvinder i 1950 og 1994.

Figur 2.1

Aldersbetinget erhvervsfrekvens, mænd og kvinder, 1950 og 1994

Anm. Erhvervsfrekvenserne i tabellen er beregnet som det samlede antal i arbejdsstyrken (uanset alder), jf. ADAM's databank, i forhold til middel-folketallet i aldersintervallet 15-69 år. Opdelingen af arbejdsstyrken på mænd og kvinder er foretaget med udgangspunkt i arbejdsstyrke- og folketællinger, der efterfølgende er justeret proportionalt så deres sum svarer til arbejdsstyrketallet i ADAM's databank.

Danskernes uddannelsesniveau er højet ...

Kravene til aktiv deltagelse på arbejdsmarkedet har ændret sig i de sidste 50 år, hvilket bl.a. afspejler sig i væksten i den mængde uddannelse, danskerne tilegner sig - i tabel 2.1 illustreret ved antal fuldførte uddannelser ved gymnasier og universiteter.

Tabel 2.1

Fuldførte uddannelser ved gymnasier og universiteter, 1945-93

1. okt. - 30. sept.	1944/45	1954/55	1964/65	1974/75	1984/85	1992/93
	antal fuldførte uddannelser					
Kvinder						
Almen gymnasial	1 141	1 367	3 986	10 704	15 261	14 504
Universiteter	86	95	155	1 069	2 246	3 650
Mænd						
Almen gymnasial	1 666	1 765	4 972	10 243	10 967	9 740
Universiteter	499	602	644	2 517	3 098	3 888

... og det gælder både mænd og kvinder

Antallet af fuldførte uddannelser er mangedoblet siden 1945, hvor det at få en studentereksamen var forbeholdt de få og især mænd. Sådan er det ikke mere : I dag består endda langt flere kvinder end mænd en gymnasial uddannelse. Universiteterne uddanner dog stadig flere mænd end kvinder.

Nedsættelse af den aftalte arbejdstid og længere ferie

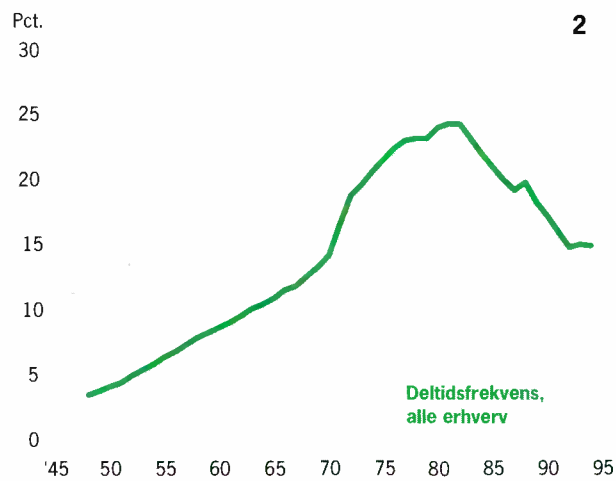
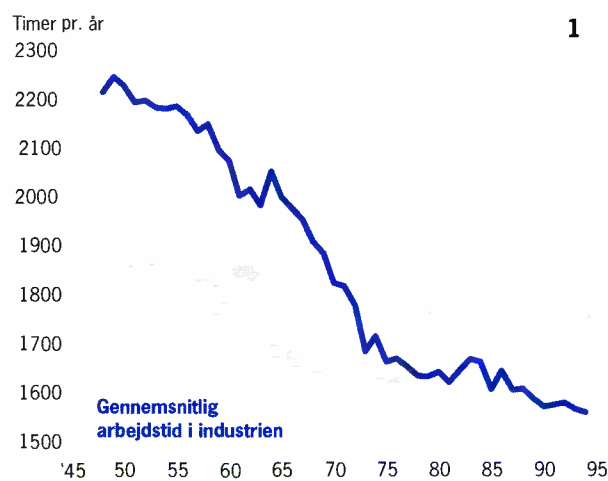
Den store tilvækst i arbejdsudbudet målt i antal personer er imidlertid ikke udtryk for, at arbejdsudbudet målt i timer er vokset. Dette skyldes ikke mindst, at den aftalte arbejdstid er nedsat : Bl.a. som følge af reduktionen i den ugentlige normalarbejdstid fra 48 timer i 1958 til 37 timer i dag samt mere end en fordobling af den betalte ferieperiode fra 2 uger i 1952 til nutidens 5 uger.

Fald i arbejdstid på 30 pct.

I industrien er den gennemsnitlige årlige arbejdstid reduceret med ca. 650 timer fra 1948 til 1994 - altså et fald på næsten 30 pct., jf. figur 2.2 (1).

Figur 2.2

Gnsntl. arbejdstid i industrien og deltidsfrekvens, 1948-94

	1948	1960	1970	1980	1985	1990	1994*
Gennemsnitlig arbejdstid i industrien (timer)	2 223	2 082	1 832	1 650	1 614	1 579	1 567
Deltidsfrekvens, alle erhverv (pct.)	3,8	9,0	14,5	24,3	21,3	17,5	15,2

Flere på deltid

I dag deltager endvidere langt flere end tidligere i arbejdslivet på nedsat tid. *Deltidsfrekvensen*, dvs. antal personer på nedsat arbejdstid i forhold til den samlede beskæftigelse, er steget markant og toppede i begyndelsen af 1980'erne med ca. 25 pct. - i de seneste år er udviklingen vendt.

Danske lønmodtagere organiserer sig ...

Danske lønmodtagere repræsenteres i meget høj grad af organisationer, når der skal forhandles løn og arbejdsvilkår - og især siden 1970'erne, har tendensen til forøget organisations- og forsikringsgrad været udtalt.

Tabel 2.2

Organisations- og forsikringsgrad, 1950-94

	1950	1970	1980	1990	1994*
	1 000 personer				
Arbejdsstyrke i alt	2 054	2 371	2 626	2 836	2 837
Kvinder	691	913	1 158	1 311	1 320
Medlemmer af arbejdsmarkedets lønmodtagerorganisationer i alt	715	1 137	1 769	2 068	2 156
Arbejdsløshedsforsikrede i alt	634	812	1 630	1 958	2 198
Kvinder	129	190	694	964	1 076
	pct. af arbejdsstyrken				
Forsikringsgrad i alt	30,9	34,2	62,1	69,0	77,5
Kvinder	18,7	20,8	60,0	73,5	81,5
Organisationsgrad i alt	34,8	48,0	67,4	72,9	76,0

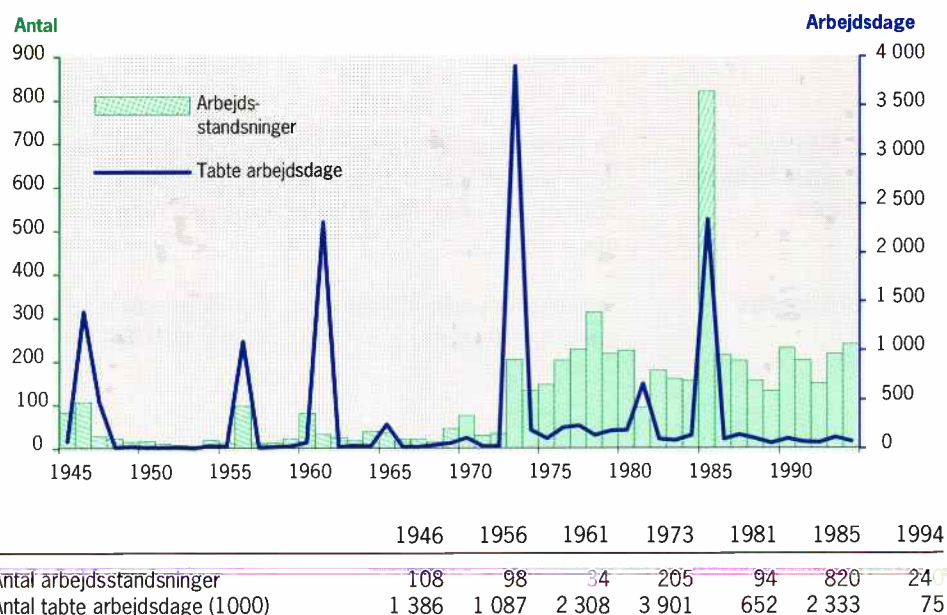
Anm. Tallene for medlemmer af arbejdsmarkedets lønmodtagerorganisationer er korrigeret for dobbelt medlemskab. De forsikrede omfatter også selvstændige. Vedr. opgørelse af arbejdsstyrken, se note til figur 2.1.

Sjældent konflikt på arbejdsmarkedet ...

Arbejdsmarkedets to hovedorganisationer, Landsorganisationen (LO) og Dansk Arbejdsgiverforening (DA) har lige siden den første Hovedaftale fra 1899 haft faste spilleregler for, hvordan uoverensstemmelser på arbejdsmarkedet håndteres - bl.a. er der fredspligt i overenskomstperioden. Arbejdskonflikter på det danske arbejdsmarked er da også koncentreret i perioder, hvor overenskomster skal fornyes, jf. figur 2.3.

Figur 2.3

Arbejdskonflikter, 1945-94

... og kun relativt få arbejdsdage mistes

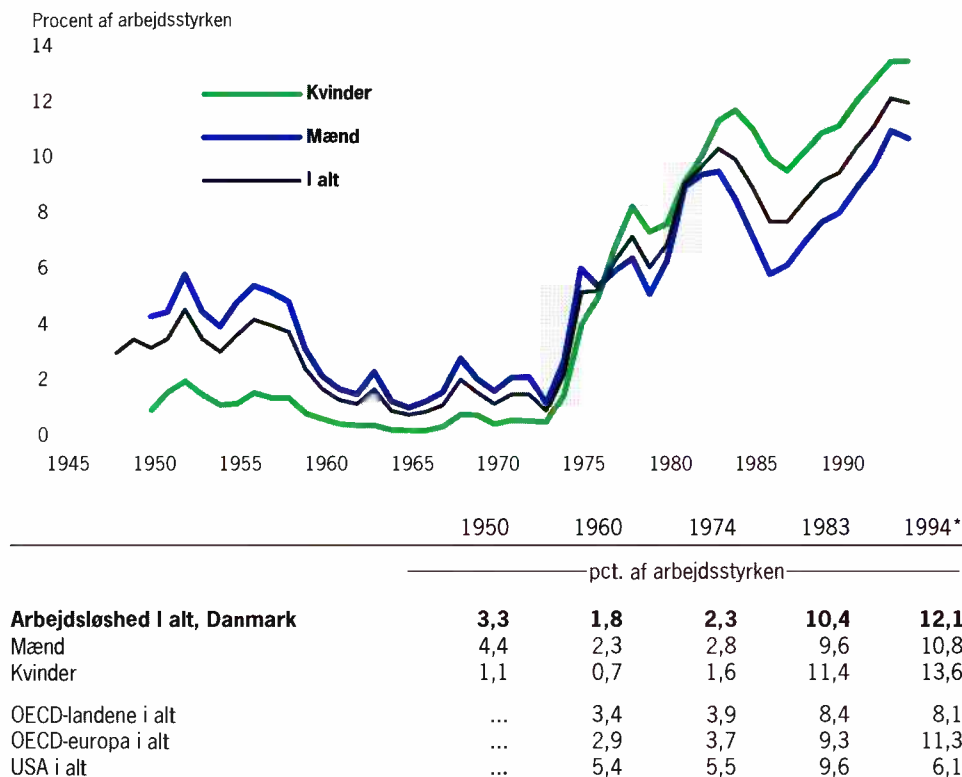
Selv i de år, hvor der tabes relativt mange arbejdsdage som følge af arbejdskonflikter, er der tale om et tab på under 1 pct. af årets samlede antal arbejdsdage.

Gæstearbejdere

I løbet af 1960'erne vænnede danskerne sig til, at der var arbejde til alle - ja, endda mere end de selv kunne klare, hvorfor en del af arbejdet blev overladt til udenlandske gæstearbejdere. Den stigning i ledigheden, som indledtes efter den 1. oliekrise (1973-74), er siden forøget - kun i få år brydes denne tendens, bl.a. i 1979, hvor efterlønsordningen indføres, jf. figur 2.4.

Figur 2.4

Ledighed, 1948-94

Anm. På grund af forskelle i opgørelsesmetode i de forskellige lande er tallene ikke helt sammenlignelige. Vedr. opgørelse af arbejdsstyrken, se note til figur 2.1.

I dag er flere kvinder end mænd arbejdsløse

Den øgede ledighed har ramt mænd og kvinder forskelligt: I starten af 1970'erne var flere mænd end kvinder arbejdsløse, hvilket imidlertid ændrer sig i slutningen af 1970'erne - i dag ligger ledighedsprocenten for kvinder ca. 3 pct. point over mændenes.

Også i udlandet

Stigningen i arbejdsløsheden, der begyndte i 1970'erne, er ikke et isoleret dansk fænomen, men gælder for stort set alle OECD-lande - mest udtalt i Europa.

3. Produktion og erhvervsstruktur

Europa i ruiner

Efter 2. verdenskrig lå store dele af Europa og Japan i bogstaveligste forstand i ruiner, imens USA's produktionsapparat var intakt.

Genopbygning

Genopbygningen af den danske økonomi blev i nogen grad hæmmet af problemer med finansiering af underskud på betalingsbalancen. Det var derfor med jævne mellemrum nødvendigt at dæmpe aktivitetsniveauet via finanspolitiske indgreb. Fra slutningen af 1950'erne var *valutakonvertibiliteten* genindført for alle vestlige valutaer, dvs. de frit kunne omveksles, og de internationale finansmarkeder var fuldt funktionsdygtige.

1974. B & W Skibsværft, Christianshavn

Højkonjunktur og afmatning

I 1960'erne og begyndelsen af 70'erne oplevede Danmark et økonomisk opsving uden sidestykke. Opsvinget endte ret brat i 1973-74, og den økonomiske vækst - målt som væksten i *Bruttonationalproduktet* (BNP) i faste priser, dvs. den reale vækst - har siden været mere moderat.

Forskelle i vækstens styrke

Den beskrevne tendens er fælles for OECD-landene, men vækstens styrke er forskellig fra land til land. Mest markant er forskellen på væksten i Japan og USA : I Japan har den været nærmest eksplosiv, imens USA's vækstrate har ligget i underkanten af det samlede OECD-gennemsnit.

Væksten i udenrigshandelen er ca. dobbelt så stor som BNP-væksten

De årlige reale BNP-vækstrater har siden 1960 været af størrelsesordenen 3½ pct. for OECD-landene i gennemsnit. Væksten i den internationale handel har i samme periode været ca. dobbelt så stor, jf. tabel 3.1.

Tabel 3.1

Produktion og verdenshandel, udvalgte lande, 1948-94

	1948-60	1960-68	1968-73	1973-79	1979-94*
BNP	gennemsnitlig årlig realvækst i pct.				
Danmark	3,4	4,4	4,0	1,9	1,9
Sverige	...	4,4	3,7	1,8	1,2
Tyskland	...	4,0	4,9	2,4	2,7
England (UK)	...	3,0	3,4	1,5	1,9
USA	...	4,5	3,2	2,5	2,3
Japan	...	9,9	8,4	3,6	3,4
OECD-europa	...	4,5	4,8	2,6	2,1
OECD i alt	...	5,0	4,5	2,7	2,4
Eksport af varer:	gennemsnitlig årlig realvækst i pct.				
Danmark	10,8	6,9	5,9	3,7	4,9
Sverige	...	7,3	9,1	1,8	4,3
Tyskland	...	9,4	11,1	4,8	3,5
England (UK)	...	4,3	7,4	4,4	3,8
USA	...	5,7	8,8	5,5	5,4
Japan	...	16,5	12,8	7,8	4,7
OECD-europa	...	8,4	10,1	5,0	4,2
OECD i alt	...	8,3	9,7	5,3	4,6

Øget international arbejdsdeling

I efterkrigstiden har der således været en ikke ubetydelig stigning i omfanget af den internationale arbejdsdeling - et ganske markant skift i forhold til udviklingen i mellemkrigstiden, hvor de fleste lande valgte at beskytte sig mod international konkurrence via høje toldmure mv.

Væk med handels-hindringerne

Denne beskyttelsespolitik blev der gjort op med allerede i 1944, hvor de allierede på et møde i *Bretton Woods* fastlagde retningslinjerne for efterkrigstidens handels- og valutakurspolitik. I 1947 udmøntes retningslinjerne i den første *GATT*-aftale (*General Agreement on Tariffs and Trade*), som indledte afskaffelsen af diverse toldmure og kvantitative importrestriktioner. Arbejdet er endnu ikke afsluttet, men ved gentagne forhandlingsrunder er handelshindringerne væsentligt reduceret. En ny organisation, *World Trade Organisation* (*WTO*), har fra 1995 overtaget *GATT*'s opgaver.

Danmarks udenrigshandel udgør ca. 30-35 pct. af BNP

I efterkrigsårene har den danske eksport af varer og tjenesteydelser udgjort 30-35 pct. af BNP - dog mindre i de første år, hvor bl.a. valutariske restriktioner lagde en dæmper på den internationale handelsaktivitet. At eksportens andel af BNP, målt i årets priser, er ret konstant, selv om realvæksten i eksporten har været ca. det dobbelte af BNP's, skyldes de relativt kraftige prisstigninger på tjenesteydelser - herunder offentlige tjenester, hvis andel af BNP tillige er vokset betydeligt i perioden.

Hvem handler vi med?

Danmarks vigtigste samhandelspartnere er europæiske lande som Tyskland, England og Sverige - altså lande, der geografisk (og kulturelt) ligger tæt på Danmark.

Tabel 3.2

Danmarks vigtigste samhandelspartnere, 1948-94

	1948	1960	1970	1980	1994*
	----- årets priser i mia. kr. -----				
Eksport i alt	3,2	12,8	33,1	122,3	326,0
Eksport af varer i alt	2,8	10,4	25,3	96,2	257,7
	----- pct. af BNP -----				
Eksport i alt	18,5	31,7	27,9	32,7	34,9
Eksport af varer i alt	16,1	25,7	21,3	25,7	27,6
	----- vareeksport i pct. af samlet vareeksport -----				
EU-lande i alt	66,1	69,8	64,9	67,5	63,1
Tyskland	1,8	21,6	13,6	19,5	22,4
England (UK)	30,4	26,6	18,9	14,3	8,2
Sverige	7,5	9,0	16,9	12,5	10,4
Holland	2,2	1,9	2,3	3,9	4,0
Øvrige EU-lande	24,2	10,7	13,3	17,4	18,2
Andre lande i alt	33,9	30,2	35,1	32,5	36,9
USA	5,4	6,8	7,7	4,5	5,5
Japan	0,0	0,3	0,8	1,8	4,1
Øvrige lande	28,5	23,1	26,5	26,3	27,2

Anm. EU-landene inkluderer de nuværende 15 EU-lande i hele perioden

Alt næsten ved det gamle

Sådan har det, som det fremgår af tabel 3.2, været i hele efterkrigstiden - den mest markante ændring i samhandelsmønstret er, at den relative betydning af eksporten til England er aftaget, hvilket bl.a. forklares af udviklingen i eksporten af landbrugsvarer. Endvidere har den danske eksport til Japan fået et vist omfang i løbet af det seneste halve århundrede.

Europæiske markedsdannelser

Danmarks tilknytning til de europæiske markeder er siden 1960 formaliseret via medlemskabet af to europæiske markedsdannelser:

EFTA ...

Den europæiske frihandelssammenslutning (*EFTA : European Free Trade Association*), der ved starten i 1960 bl.a. omfattede Danmark, England og Sverige. Frihandelsaftalen dækkede primært industrivarer, idet tolden på industrivarer blev afskaffet imellem medlemslandene, mens toldsatser over for 3. lande frit kunne fastsættes af de enkelte medlemslande.

... og EF

I 1973 blev Danmark, sammen med England og Irland, medlem af *De Europæiske Fællesskaber (EF)*. EF (fra 1. jan. 1994 EU) har fælles toldsatser over for 3. lande og medlemskabet indebærer, at næsten alle danske varer og tjenesteydelser, efter en overgangsperiode frem til 1978, fik toldfri adgang til de væsentligste europæiske markeder. Medlemskabet af EF medførte endvidere en kraftig stigning i afsætningspriserne på landbrugsvarer - en fordel for et land som Danmark, der er nettoeksportør af landbrugsprodukter.

Landbrugserhvervets betydning reduceres ...

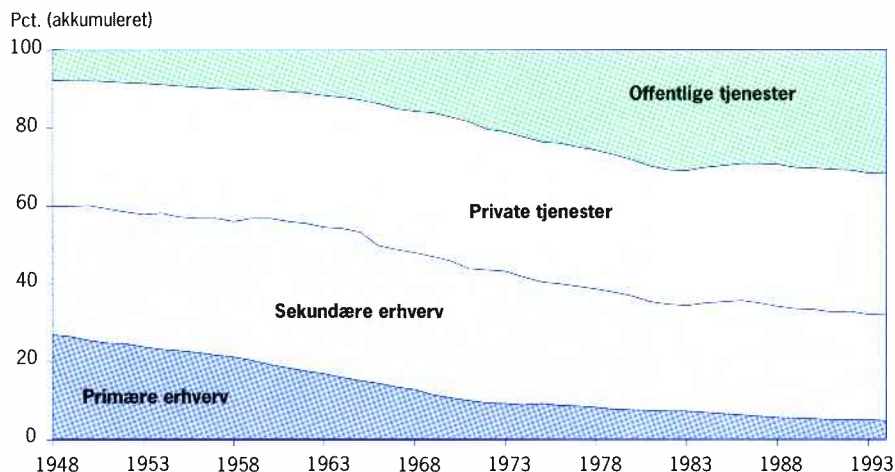
Medlemskabet af EF har imidlertid ikke bremset den langsigtede tendens til afvanding fra landbrugserhvervet. I 1948 arbejdede over 25 pct. af de beskæftigede i de *primære erhverv*, der ud over landbrug omfatter erhverv som fiskeri og råstofudvinning mv. - i dag er denne andel faldet til ca. 5 pct.

... byerhvervenes øges ...

En tilsvarende, men som det fremgår af figur 3.1 langt mindre udtalt, udvikling spores for de *sekundære erhverv*, dvs. de vareforarbejdende erhverv (fremstillingsvirksomhed, bygge- og anlægsvirksomhed mv.)

Figur 3.1

Beskæftigelsens fordeling på erhvervshovedgrupper, 1948-94

	1948	1960	1970	1980	1994*
Beskæftigelse i alt (1 000 personer)	1 934	2 137	2 341	2 442	2 493
	pct. af samlet beskæftigelse				
Primære erhverv (landbrug mv.)	27,1	19,4	10,8	7,7	5,0
Sekundære (fremstilling mv.)	32,9	37,5	35,2	29,1	27,5
Private tjenesteydende erhverv	32,1	32,7	36,8	34,9	36,1
Offentlige tjenester	7,8	10,4	17,2	28,3	31,4

Anm. Fordelingen af selvstændige på erhvervshovedgrupper for perioden 1948-65 er delvis baseret på skøn.

... især det offentlige

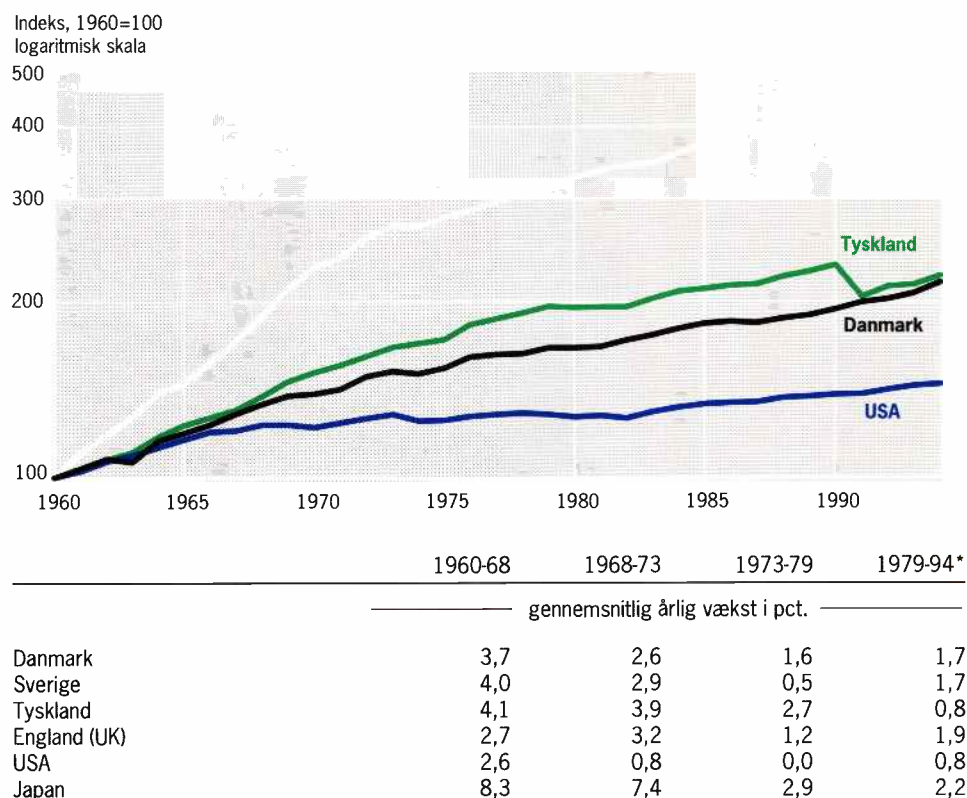
Afgangen fra de primære og sekundære erhverv er hovedsagelig opsøgt af den offentlige sektor, der i dag beskæftiger over 30 pct. af samtlige beskæftigede. Det er i vidt omfang tilgangen af kvinder til arbejdsmarkedet, jf. afsnit 2, som har fundet beskæftigelse i det offentlige.

Vækst og produktivitet

Væksten i BNP, jf. tabel 3.1, er naturligvis påvirket af udviklingen i beskæftigelsen. Korrigeres for dette forhold fås et udtryk for *arbejdskraftens produktivitet* (værditilvækst i faste priser pr. beskæftiget). Alle OECD-landene har siden 1960 øget deres produktivitet, men tempoet har unægtelig været meget forskelligt fra land til land, jf. figur 3.2.

Figur 3.2

Produktivitetsudviklingen i udvalgte lande, 1960-94

Anm. Produktiviteten er målt som BNP i faste priser pr. beskæftiget. Fra 1991 er tallene for Tyskland inkl. det tidligere Østtyskland. Der er anvendt logaritmisk skala: Det betyder, at en ret linje er udtryk for lige store procentvise ændringer fra år til år - hvis hældningen på to kurver er den samme, er den procentvise stigning ligeledes den samme.

Svag produktivitetsudvikling i USA

Mest markant er forskellen mellem udviklingen i USA og de øvrige lande, hvor især den japanske produktivitetsudvikling har været af nærmest eksplosiv karakter: Den fordel, USA havde i forhold til de fleste lande ved afslutningen af 2. verdenskrig, er i vidt omfang indhentet via forskelle i produktivitetsudviklingen.

Bemærk

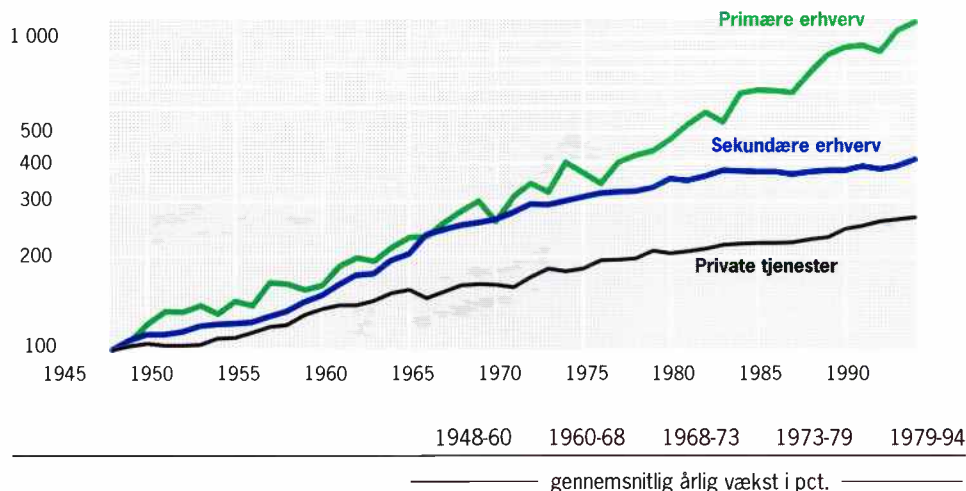
Det skal bemærkes, at de for landene beregnede produktivitetsudviklinger er påvirket af ændringer i erhvervsstrukturen. Dette forklarer delvis den ret svage udvikling i Danmark, idet erhvervet offentlige tjenester, hvor produktivitetsudviklingen alene af beregningstekniske årsager vil være beskednen, er vokset mere i Danmark end i de fleste andre lande.

Hvor kommer væksten i produktiviteten fra?

Kilderne til produktivitetsvæksten skal hovedsagelig findes i de primære og sekundære erhverv. En beskæftiget inden for fx landbrug producerer i dag mere end 10 gange så meget som i 1948, mens beskæftigede inden for de sekundære erhverv producerer ca. 4 gange så meget. I de tjenesteydende erhverv har udviklingen været mere afdæmpet.

Figur 3.3**Produktivitetsudviklingen i erhvervshovedgrupper, 1948-94**

Indeks, 1948=100
logaritmisk skala
2 000

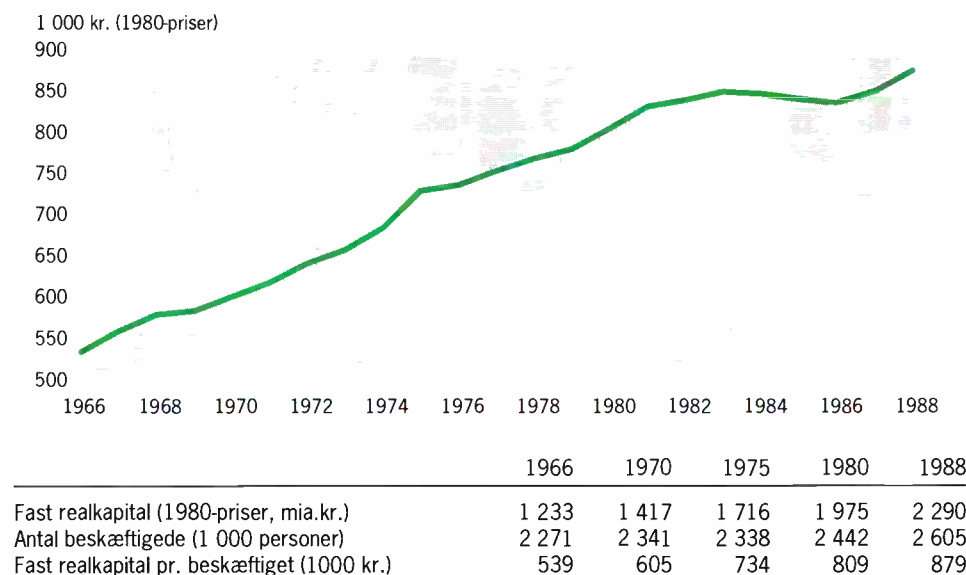
Anm. Produktiviteten er målt som BFI i 1980-priser pr. beskæftiget. Der er anvendt logaritmisk skala: Det betyder, at en ret linje er udtryk for lige store procentvise ændringer fra år til år - hvis hældningen på to kurver er den samme, er den procentvise stigning ligeledes den samme.

Udviklingen i timeproduktiviteten har været kraftigere

Da faldet i normalarbejdstiden, den øgede forekomst af deltidsbeskæftigelse og længere ferieperiode bevirker, at den faktiske arbejdsindsats pr. beskæftiget målt i timer er aftaget, har væksten i timeproduktiviteten været endnu kraftigere end figur 3.3 giver indtryk af.

Realkapital og værditilvækst

Væksten i produktionen pr. beskæftiget er ikke alene udtryk for, at arbejdskraften har ydet en mere intensiv indsats og er bedre uddannet, men skal også ses i sammenhæng med mængden af *realkapital*, dvs. maskiner, transportmidler, bygninger mv., som anvendes i produktionsprocessen. Fra 1966 til slutningen af 1980'erne er mængden af realkapital pr. beskæftiget (målt i 1980-priser) steget med ca. 60 pct., jf. figur 3.4.

Figur 3.4**Fast realkapital pr. beskæftiget, 1966-88**

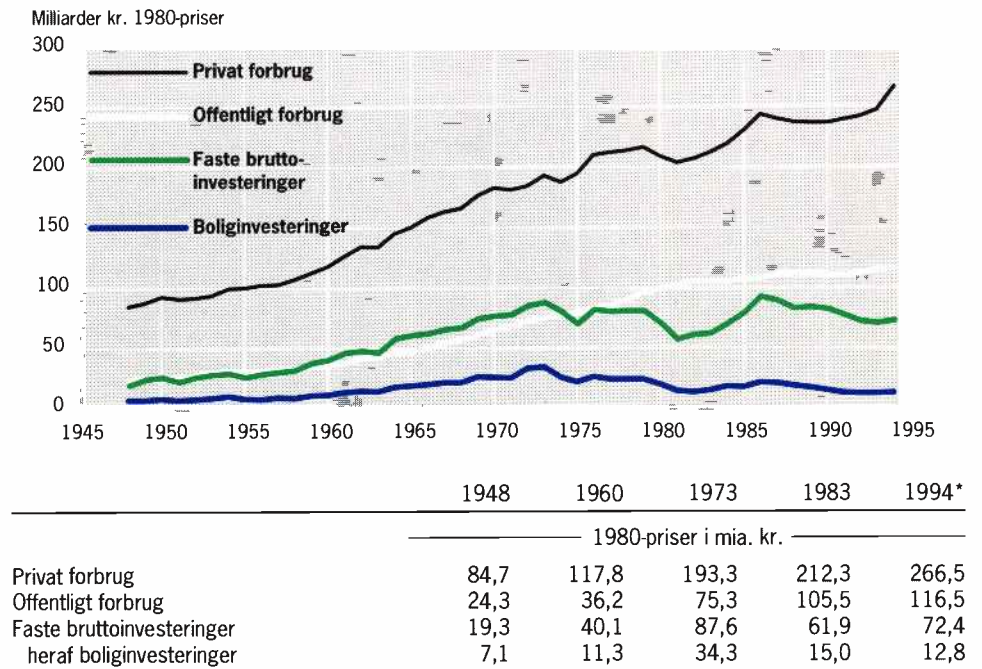
4. Investering og forbrug (levevilkår)

Vækst i det offentlige forbrug

De seneste 50 års vækst i produktionen er i vidt omfang anvendt til forøgelse af det offentlige forbrug, som, målt realt, næsten er 5-doblet i perioden 1948-94, jf. figur 4.1.

Figur 4.1

Forbrug og investeringer, 1948-94

Investeringer

Stigningen i kapitalintensiteten, jf. afsnit 3, skal ses i sammenhæng med udviklingen i de *faste bruttoinvesteringer*, dvs. den del af produktionsresultatet, der afsættes til køb af maskiner, transportmidler og bygninger mv. Investeringsomfanget er vokset betragteligt, men udviser også langt større år til år udsving end forbruget, hvilket skyldes, at investeringsbeslutninger er særlig følsomme over for forventningerne til den generelle økonomiske udvikling.

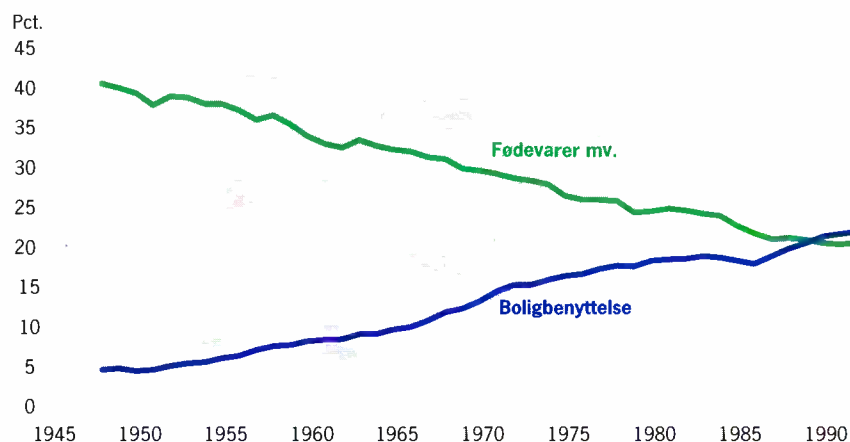
1994. Langelinie, København

Privat forbrug

Væksten i det private forbrug skyldes bl.a. en betragtelig forøgelse af danskernes boligforbrug : I dag udgør forbruget af boligydelse mere end 20 pct. af det samlede private forbrug, imens det kun udgjorde ca. 5 pct. i 1948. I samme periode er den andel af husholdningskronerne, der anvendes til køb af fødevarer mv., faldet tilsvarende, jf. figur 4.2. Denne udvikling skal dog også ses i lyset af, at prisstigningerne har været kraftigere for boligydelse end for fødevarer mv.

Figur 4.2

Privat forbrug af fødevarer mv. og boligbenyttelse, 1948-94

	1948	1960	1970	1980	1994*
Privat forbrug i alt (mia.kr. årets priser)	12,1	25,3	68,1	208,8	497,6
	pct. af privat forbrug i alt				
Fødevarer og nydelsesmidler	41,1	34,5	30,2	25,0	19,7
Brændsel, benzin mv.	7,9	6,9	7,4	11,7	7,7
Øvrige ikke varige varer	16,9	15,3	14,4	12,3	11,4
Anskaffelse af køretøjer	1,4	5,5	4,9	3,0	5,7
Øvrige varige varer	6,1	9,8	9,9	8,2	7,0
Boligbenyttelse	5,1	8,7	13,7	18,8	21,8
Øvrige tjenesteydelser	21,4	19,2	19,5	20,9	26,7

Flere bor alene

Væksten i boligforbruget afspejler sig i boligernes kvalitet : Stort set alle husstande har i dag centralvarme og eget bad, hvilket i 1955 kun gjaldt ca. $\frac{1}{3}$ af husstandene. I 1955 boede der i gennemsnit mere end 3 personer i en husstand, hvilket nu er reduceret til lidt over 2 personer - et forhold, der især skyldes, at langt flere i dag bor alene i egen bolig, jf. tabel 4.1.

Tabel 4.1

Danskernes boligforhold, 1955-93

	1955	1970	1980	1990	1993
Antal bolighusstande (tusinder)	1 373	1 797	2 000	2 229	2 286
Gnstl. antal beboere pr. husstand	3,13	2,69	2,47	2,25	2,22
	pct. af antal bolighusstande				
Antal beboere					
1 person	14,7	23,7	27,9	33,5	34,8
2 personer	27,0	29,5	31,6	33,0	33,0
3 personer	21,5	18,5	16,1	15,1	14,7
4 personer	18,8	16,7	16,5	13,4	12,7
5 personer eller derover	17,9	11,6	7,9	5,0	4,8
Boligart					
Enfamiliehuse	45,1	49,5	57,7	58,6	59,6
Flerfamiliehuse, lejligheder mv.	54,9	50,5	42,3	41,4	40,4
Installationsforhold					
Centralvarme	34,3	84,0	91,3	94,9	95,5
Eget bad	36,1	71,3	84,0	89,7	91,2

1971. Parcelhus

I eget hus

Stigningen i antal boliger på ca. 65 pct. siden 1955 skyldes især en tilvækst i antallet af enfamiliehuse, der i dag er den hyppigste boligform.

Bil til næsten alle

Efterkrigstidens velstandsstigning afspejler sig i den kraftige vækst i antal personbiler : I 1945 var der kun ca. 40.000 personbiler i Danmark, hvilket er vokset til ca. 1,6 mio. i dag - svarende til at ca. hver tredje dansker i dag har egen bil, jf. tabel 4.2.

Tabel 4.2

Indikatorer for forbruget af udvalgte varer og tjenesteydelser

	1945	1960	1970	1980	1993
	antal pr. person				
Personbiler, pr. 31. december	0,01	0,09	0,22	0,27	0,31
Folke- og skolebibliotekernes bogudlån	3,5	4,5	11,1	22,7	20,0
Tilskuere til teaterforestillinger	0,15	0,29	0,50
Solgte biografbilletter	11,6	9,6	4,9	3,0	2,0
Fjernsynslicenser	...	0,08	0,27	0,36	0,39
Husstande med hybridnet	0,12
Spiritus (liter)	1,9	1,5	2,9	3,8	2,7
Vin (liter)	2,0	3,1	5,9	14,0	25,2
Øl (liter)	51,1	71,6	108,3	131,8	125,1
Cigaretter	287	1 090	1 316	1 371	1 228

Anm. Tallene er i forhold til middelfolketal

Mere kultur og alkohol

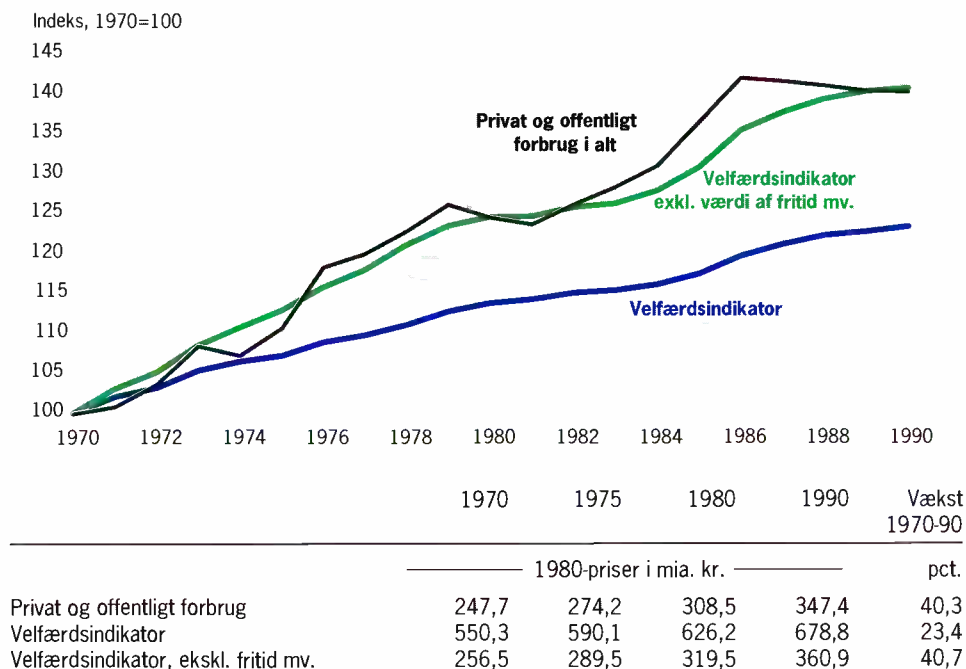
Danskernes forbrug af diverse kulturelle tilbud er ligeledes vokset eksplosivt. Især væksten i fjernsynsforbruget er iøjnefaldende. Endvidere er danskernes forbrug af alkoholiske drikkevarer vokset stærkt.

Nationalregnskabet måler ikke velfærd

Gennemgangen ovenfor er hovedsagelig baseret på talmateriale fra nationalregnskabet, der inden for velafgrænsede rammer giver et helhedsbillede af den økonomiske udvikling. Der sættes ofte i den offentlige debat lighedstegn mellem udviklingen i centrale nationalregnskabsstørrelser, såsom BNP eller det samlede private og offentlige forbrug og udviklingen i velfærd. Denne fremgangsmåde kan imidlertid være ganske misvisende, idet fx værdien af husholdningernes produktion og anvendelse af fritiden - der oplagt bør medtages ved beregning af et velfærdsmål - ikke medtages i nationalregnskabet. Endvidere er en del forbrugsudgifter, fx omkostninger til transport mellem hjem og arbejdsplads (pendling), udbedring af miljøskader mv., ikke i sig selv velfærdsskabende. Resultaterne af det første forsøg på at korrigere de danske nationalregnskabstal for disse uhensigtsmæssigheder - i relation til måling af velfærd - er vist i figur 4.3.

Figur 4.3

Velfærdsindikator og samlet forbrug, 1970-90

Ikke den store forskel, når værdi af fritid udelades

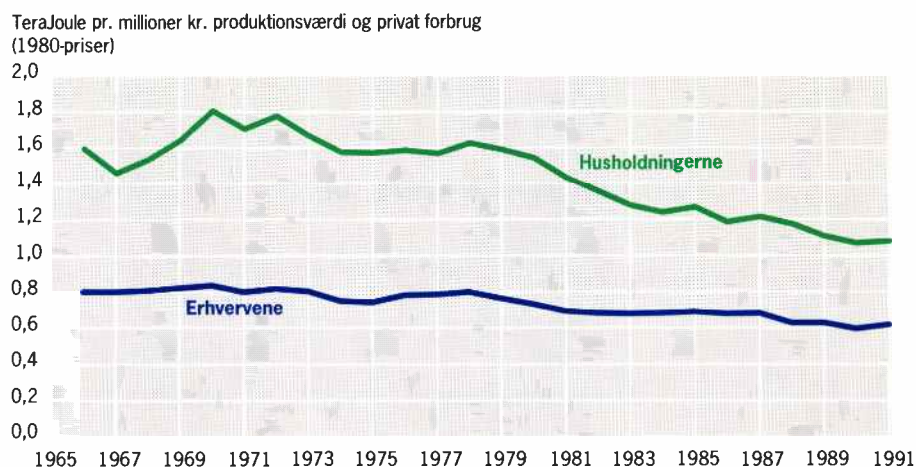
Udviklingen i velfærdsindikatoren har været væsentlig mere afdæmpet end udviklingen i det samlede forbrug, som det er opgjort i nationalregnskabet - et forhold, der dog næsten udelukkende skyldes opgørelsen af værdien af fritid mv., som indgår i velfærdsindikatoren. Udelades værdien af fritid mv. er der kun beskedne forskelle på udviklingen.

Aktivitet og forurening går hånd i hånd

Økonomisk aktivitet er normalt ledsaget af en række affaldsprodukter, der forurener omgivelserne. En væsentlig del af denne miljøpåvirkning stammer fra forbruget af energi, hvor tendensen i de seneste 25 år har været at anvende mindre energi ved udførelse af samme mængde aktivitet, dvs. faldende *energiintensitet*, jf. figur 4.4.

Figur 4.4

Energiintensiteten i erhvervene og husholdningerne, 1966-91

	1966	1973	1980	1985	1991
	————— 1 000 TeraJoule (TJ) —————				
Bruttoenergiforbrug, erhvervene	338,8	449,3	459,3	488,5	485,6
Bruttoenergiforbrug, husholdningerne	252,5	321,8	322,5	292,0	258,2
	————— TJ pr. mio. kr. i 1980-priser —————				
Energiintensitet, erhvervene	0,80	0,81	0,74	0,69	0,62
Energiintensitet, husholdningerne	1,59	1,66	1,54	1,27	1,08
Bruttoenergiforbrug fordelt på energiarter	————— pct. af i alt —————				
Stenkul	...	12,4	33,3	44,4	48,9
Motorbenzin	...	9,6	9,5	9,7	10,5
Gas- og dieselolie	...	39,1	31,9	30,0	24,1
Fuelolie	...	38,8	25,3	12,5	5,5
Naturgas	3,5	11,0

Prisstigninger påvirker energisammensætningen

Formindskelsen af energiintensiteten i de seneste 25 år er næppe alene betinget af miljømæssige hensyn, hvilket bl.a. illustreres af udviklingen i energiarternes anvendelse : Siden 1973 er der sket en markant omlægning af energiforbruget fra olie-baserede produkter til stenkul, som hører til de mindre miljøvenlige energiarter. De kraftige prisstigninger på råolie i starten af 1970'erne, jf. afsnit 6, er givetvis hovedforklaringen.

Naturgas i Danmark

I kølvandet på olieprisstigningerne i 1970'erne iværksattes en omfattende efterforsknings- og anlægsaktivitet med henblik på udvinding af energikilder på dansk territorium : Etablering af olie-boreplatforme i Nordsøen og opbygning af et landsdækkende naturgasnet, som i dag leverer en ikke ubetydelig del af den danske energiforsyning.

Hvornår er miljøet i fare?

Statistisk måling af miljøets tilstand er behæftet med betydelig usikkerhed, bl.a. fordi kriterierne for, hvornår "miljøet er i fare" - typisk konkretiseret i form af diverse grænseværdier - ikke er veldefineret.

Tabel 4.3**Udvalgte miljøindikatorer**

	1976	1979	1984	1986	1993
1 000 tons					
Emissioner fra energianvendelse					
Kuldioxid, CO ₂	58 585	65 916	57 688	61 490	58 295
Svovldioxid, SO ₂	457	484	322	285	161
Kvælstofoxider, NO _x	241	273	282	314	271
1 000 tons					
Emissioner fra vejtrafik					
Kuldioxid, CO ₂	7 812	8 631	9 177
Svovldioxid, SO ₂	10	7	2
Kvælstofoxider, NO _x	83	93	89
Kulilte, CO	554	513	451
Kulbrinter, HC	80	85	79
Partikler	4	5	5
tons virksomt stof					
Salg af pesticider					
I alt	9 003	6 169
Plantebeskyttelse	6 587	4 783
Træbeskyttelse	2 316	1 305
Dobson enheder					
Ozonlagets tykkelse over Danmark	...	365	350	349	316

Svaret er ikke éntydigt

Miljøindikatorerne i tabel 4.3 giver ikke noget éntydigt svar på, om miljøtilstanden som helhed er forbedret eller forværret i de senere år : Det er fx ikke klart, hvordan et fald i pesticidanvendelsen skal vægtes i forhold til, at ozonlaget er blevet tyndere.

1965. Sydhavnen

5. Finansiering og omfordeling

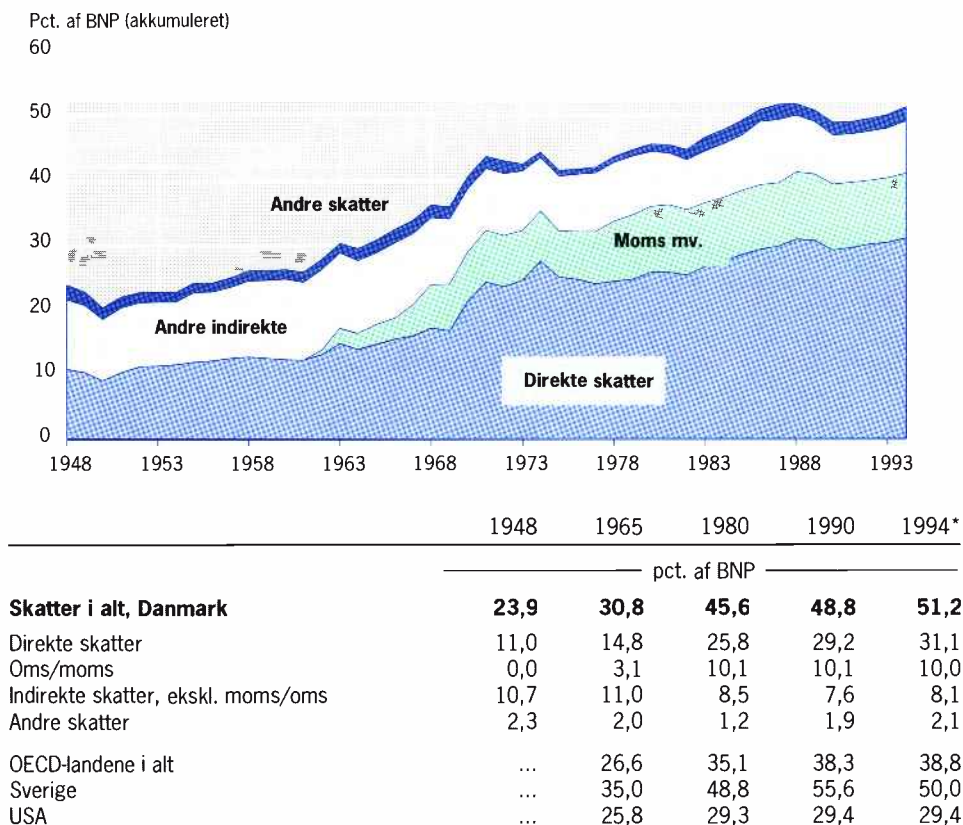
1970. Københavns Fondsbørs

Fordobling af skattetrykket

Behovet for finansiering af efterkrigstidens velfærdsstat har medført ca. en fordobling af *skattetrykket* - i figur 5.1 vist som det samlede skatteprovenu målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP), der i dag er på ca. 50 pct.

Figur 5.1

Skattetrykkets fordeling på skattearter, 1948-94

Anm. Det seneste tal for OECD-landene i alt, Sverige og USA vedrører året 1992. Stigningen i det danske skattetryk fra 1993 til 1994 skyldes bl.a., at en række sociale overførsler, som led i gennemførelsen af skattereformen, omlægges til at blive fuldt skattepligtige (bruttoficerings).

Direkte skatter dominerer

Betragtes den danske skattestruktur er de direkte skatters, primært indkomstskatternes, andel af det samlede skatteprovenu iøjnefaldende - igennem hele perioden har andelen næsten uafbrudt været voksende. I årene omkring 1970 er stigningen i de direkte skatter særlig markant, hvilket skal ses i lyset af kildeskattens indførelse.

Moms mv.

Resten af skatteprovenuet stammer hovedsagelig fra de generelle omsætningsafgifter (oms/moms) og diverse punktafgifter, hvor sidstnævnte typisk er "giftskatter" (på tobak, spiritus mv.) og registreringsafgift på motorkøretøjer.

Skattetrykket er højt i Danmark

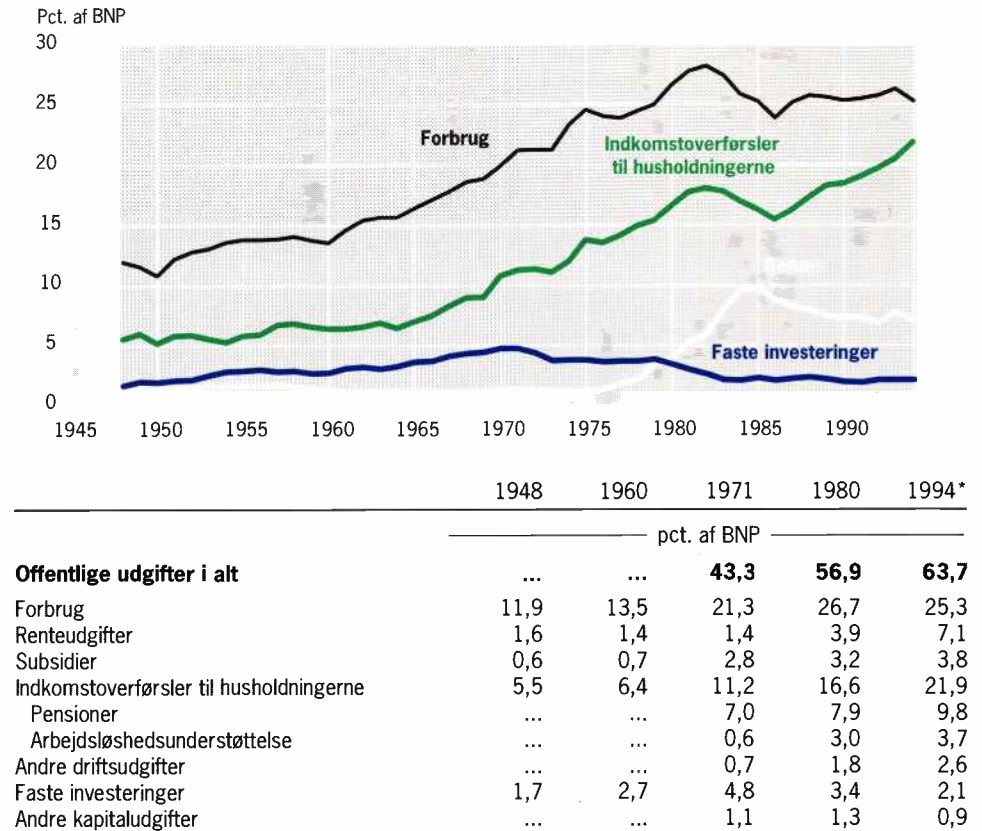
Sammenlignes det danske skattetryk med udlandets, må det konstateres, at Danmark ubetinget har et af de højeste overheadet - kun Sverige har et skattetryk på samme niveau. Tendensen har dog, gennemsnitlig set, været den samme i alle OECD-landene: Skattetrykket er mærkbart forøget i efterkrigstiden.

Offentligt forbrug ...

Som belyst i afsnit 2 har beskæftigelsesvæksten i den offentlige sektor været langt større end for andre erhvervshovedgrupper, hvilket afspejles i udviklingen i det offentlige forbrug, der er vokset fra at udgøre ca. 10 pct. af BNP i 1948 til ca. 25 pct. i dag.

Figur 5.2

Offentlige udgifter, 1948-94

... er bl.a. hospitalsbehandling, forsvar, mv.

Udgifterne til *offentligt forbrug* anvendes til produktion af offentlige goder, der stilles gratis, eller for et symbolsk beløb, til rådighed for borgerne. Det drejer sig fx om hospitalsophold, børnepasning, forsvar, retsvæsen mv.

Offentlige investeringer

Også det offentlige investeringsaktivitet er forøget, især i 1970'erne, hvor den svage konjunkturudvikling i et vist omfang blev modvirket ved igangsætning af offentligt finansierede bygge- og anlægsarbejder.

Omfordeling

Skatteprovenuet anvendes via finanspolitikken som instrument for omfordeling af samfundets indkomster. De sociale overførsler til husholdningerne er øget betragteligt, bl.a. som følge af udbygningen af det offentlige forsørgelsessystem i form af generel folkepension til næsten alle og stigende udgifter til arbejdsløshedsunderstøttelse - sidstnævnte især i de seneste 20 år, hvor ledighedsniveauet har været næsten støt stigende.

Øgede renteudgifter

Siden slutningen af 1970'erne er det offentlige renteudgifter ligeledes steget betragteligt - fra et par procent af BNP til ca. 10 pct. i 1985 og ca. 7 pct. i dag - hvilket skyldes, at der i flere år har været underskud på de offentlige finanser.

Fra balance til underskud på de offentlige finanser

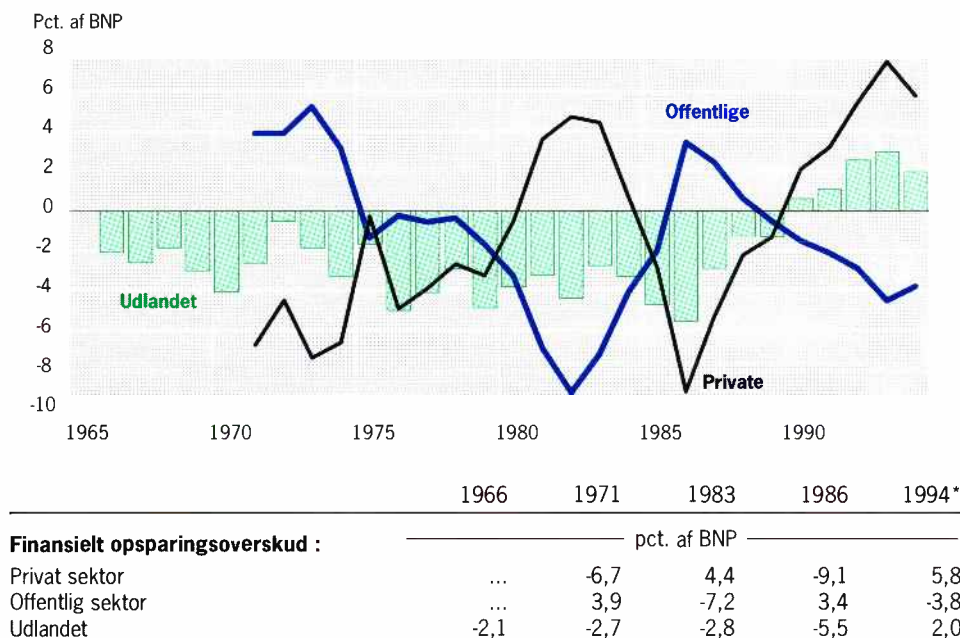
Frem til slutningen af 1970'erne blev de offentlige udgifter stort set dækket af skatteindtægterne, hvilket ændrer sig ganske drastisk i løbet af 1980'erne - dog afbrudt af overskud på de offentlige finanser i årene 1986-88. Underskuddene på de offentlige finanser blev hovedsagelig finansieret ved intensiv udstedelse af statsobligationer.

Underskud på betalingsbalancen ...

Underskuddene på de offentlige finanser finansieres i vidt omfang ved lånoptagelse i den private indenlandske sektor - men kun delvis, idet en del af forbruget og investeringerne i det meste af efterkrigstiden er finansieret via udenlandske midler. Først fra 1990 brydes denne tendens for alvor, dvs. der bliver overskud på betalingsbalancens løbende poster, jf. figur 5.3.

Figur 5.3

Finansielt opsparingsoverskud - sektorfordelt, 1966-94

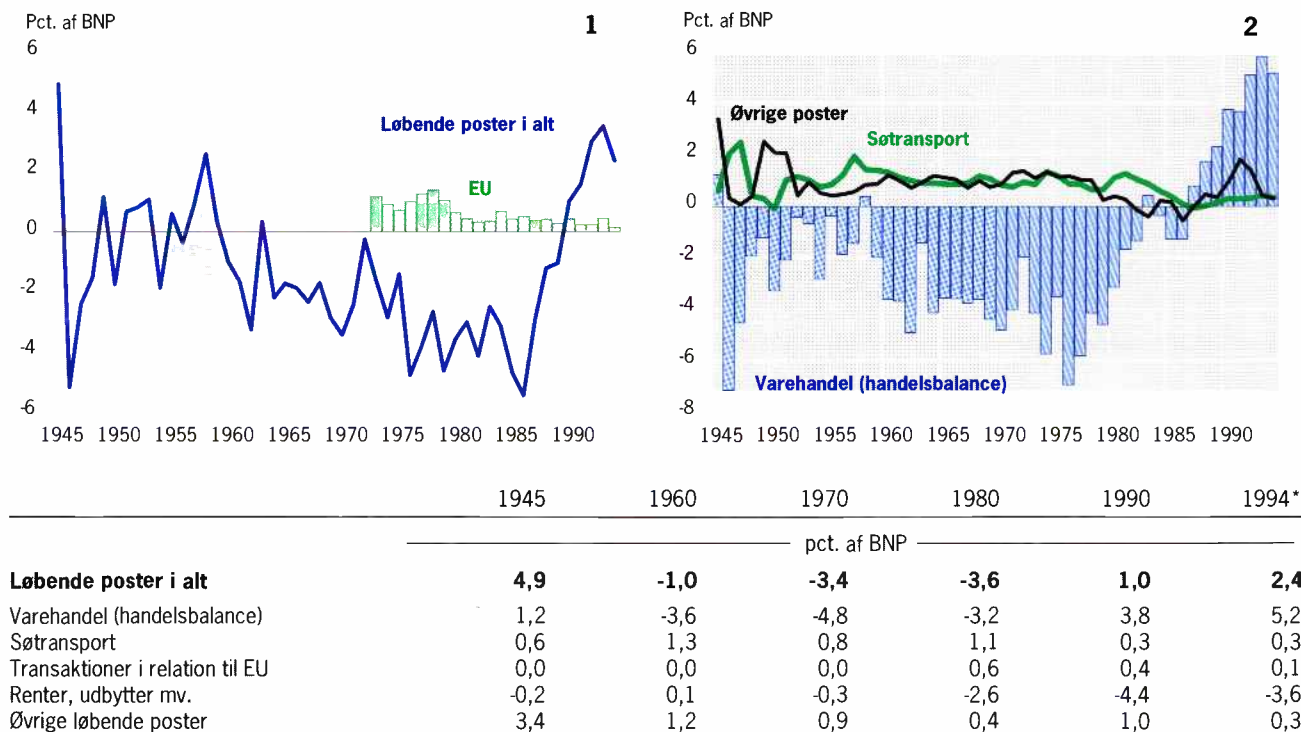
Anm. Det finansielle opsparingsoverskud udtrykker, hvor meget en sektors opsparing overstiger dets investeringer. Hvis den finansielle opsparing er positiv erhverver sektoren fordringer, netto, på de øvrige sektorer - dog er tallene for udlandet opgjort med modsat fortegn. For udlandet er det finansielle opsparingsoverskud identisk med nationalregnskabsstørrelsen *fordringserhvervelse, netto*, der begrebsmæssigt er det samme som saldoen på *betalingsbalancens løbende poster*, når der korrigeres for, at Grønland og Færøerne i nationalregnskabet henregnes til udlandet.

... skyldes først udviklingen i varehandelen ...

Baggrunden for underskuddet på betalingsbalancen helt frem til 1980'erne er først og fremmest underskuddet på *handelsbalancen*, dvs. at importen af varer har oversteget eksporten - især i de første efterkrigsår og i 60'erne og 70'erne. I 1950'erne var mulighederne for udenlandsk lånoptagelse ret begrænsede, hvorfor underskud på betalingsbalancen kun kunne forekomme i beskedent omfang.

Figur 5.4

Betalingsbalancens løbende poster, 1945-94

Anm. Tallene for 1945-48 er i pct. af BNP for 1948. Kurven benævnt "øvrige poster" omfatter de løbende poster ekskl. de andre poster, som er specificeret i begge de små figurer.

... senere især renteudgifter

Underskud på betalingsbalancen medfører gældsstiftelse over for udlandet, hvis forrentning i følge sagens natur skal finansieres af indtægter i fremmed valuta. Denne rentebyrde er vokset støt siden ca. 1960 og næsten helt frem til i dag.

Overskudsposter

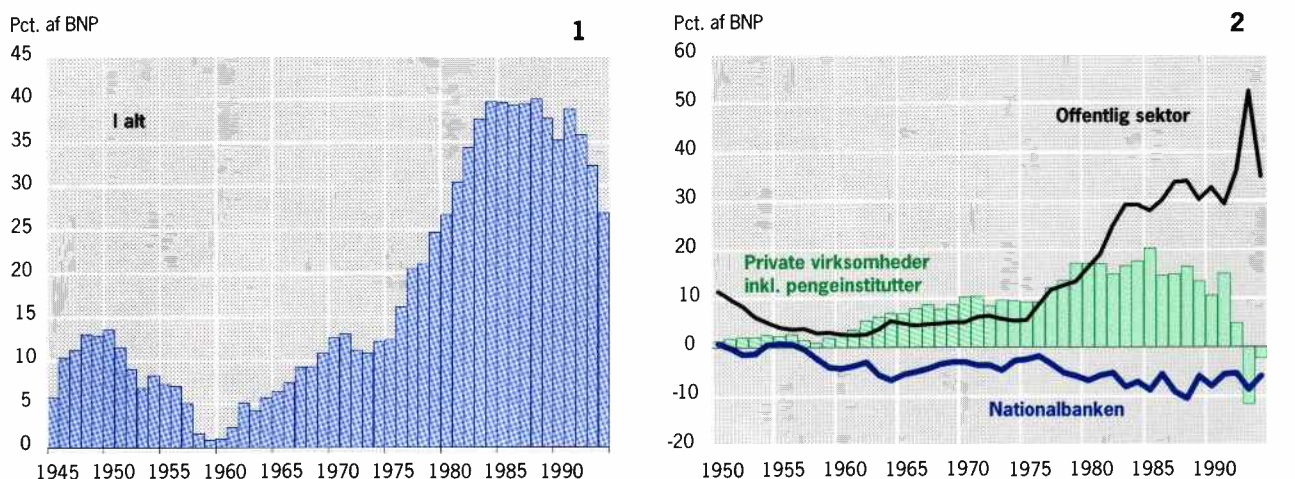
Indtægterne på betalingsbalancens andre poster, der primært består af tjenesteydelser, herunder danske rederes indtægter ("søtransport"), og fra 1973 også overførsler mellem Danmark og EU's institutioner, har i næsten alle årene oversteget de tilsvarende udgifter.

Udlandsgæld på ca. 30 pct. af BNP

De mange års kroniske underskud på betalingsbalancen afspejles i udlandsgældens størrelse, der i midten af 1980'erne udgjorde ca. 40 pct. af BNP - men er sidenhen reduceret med ca. 10 pct. point.

Figur 5.5

Udlandsgælden, netto fordelt på sektorer, 1945-94

Ultimo året	1945	1960	1970	1980	1990	1994*
	pct. af BNP					
Nettogæld over for udlandet, i alt	5,9	1,0	12,6	26,7	35,3	26,9
Privat sektor, inkl. banker mv.	...	2,5	10,4	17,2	10,5	-2,3
Offentlig sektor	...	2,7	5,1	16,3	32,7	34,9
Nationalbanken	...	-4,2	-2,9	-6,8	-7,9	-5,8

Anm. Tallene for 1945-48 er i pct. af BNP for 1948. Tallene for 1991 og frem er baseret på en mere dækkende opgørelse af udlandsgælden end tidligere og er derfor ikke umiddelbart sammenlignelig med de tidligere tal.

Det offentlige er en stor låntager på de internationale markeder

Hjemtagelsen af lån fra udlandet foretages i stort omfang af den offentlige sektor. I perioder, hvor rentespændet over for udlandet har været beskedent og/eller der har været uro på valutamarkedet, har det offentlige andel af udlandsgælden været stigende i forhold til den private sektors.

6. Prisudvikling

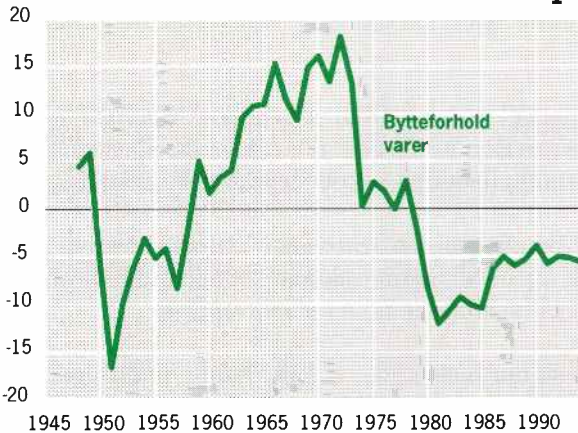
1948. Torvedag i Odense

Bytteforholdet ...

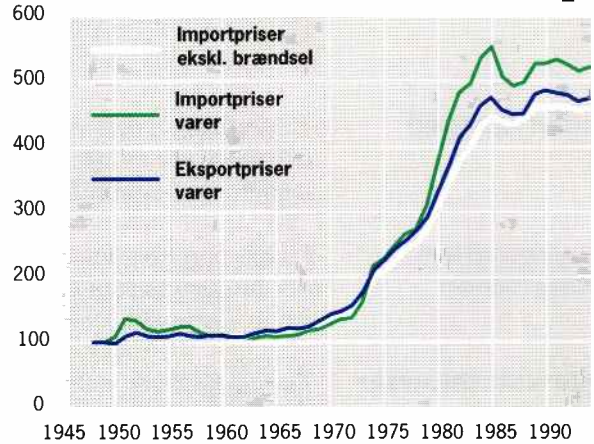
Betalingsbalanceudviklingen skal bl.a. ses i lyset af udviklingen i priserne på import og eksport. Et samlet mål for denne prisudvikling fås ved at beregne *bytteforholdet i udenrigshandelen*, dvs. eksportprisudviklingen i forhold til importprisudviklingen. En stigning i bytteforholdet er udtryk for, at eksportpriserne i gennemsnit er steget mere end importpriserne (eller faldet mindre).

Figur 6.1**Prisudviklingen for im- og eksport af varer, 1948-94**

Procentvis afvigelse
fra gennemsnit 1948-94

Indeks, 1948=100

1951

1953

1958

1974

1980

1986

årlig vækst i pct.

Eksportpriser, varer
Importpriser, varer
Bytteforhold, varer

11,6

-5,2

-1,7

18,5

13,8

-4,1

25,3

-8,9

-7,8

33,7

21,4

-8,3

-11,0

4,1

6,7

-11,4

-6,3

4,6

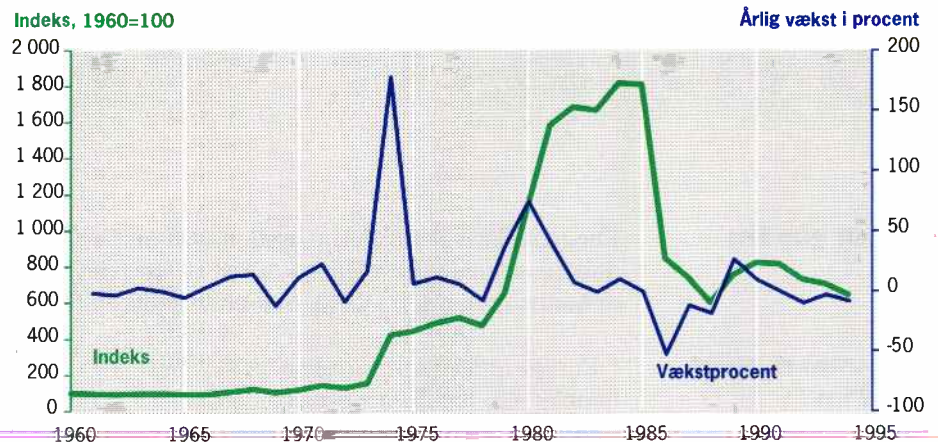
Anm. Importprisindekset, ekskl. brændsel er sat lig importprisindekset i 1960 og derefter fremført med udviklingen i importprisindekset, ekskl. brændsel.

Brændselspriser har stor betydning

En meget væsentlig faktor for udviklingen i bytteforholdet er udviklingen i priserne på importeret brændsel. I figur 6.1(2) er importprisindekset vist både med og uden brændsel (fra 1960).

Oliekriserne

I 1970'erne og 80'erne er det især prisudviklingen på olie, der slår igennem på importprisindekset. Først de to oliekriser : 1973-74, hvor priserne næsten 3-dobles, og 1979-80, hvor priserne fordobles. I 1986 indtræder en "omvendt oliekrise", hvor oliepriserne falder ca. 50 pct.

Figur 6.2**Olieprisudviklingen (i danske kroner), 1960-94**

Dollarmangel

En vigtig forudsætning for smidig gennemførelse af internationale handelstransaktioner manglede ved 2. verdenskrigs afslutning : Valutaerne var ikke *konvertible*, dvs. de kunne ikke frit omveksles. Den eneste valuta, alle lande var villige til at modtage, var dollaren, men det var begrænset, hvad et sønderbombet Europa kunne eksportere til USA. Der opstod derfor overefterspørgsel efter dollar - eller som det er blevet kaldt : dollarmangel.

Marshall hjælpen

USA afhjalp delvis denne dollarmangel ved i 1948 at påbegynde Marshall-hjælpen, der tillige var en hjælp til genopbygningen af Europa. For USA var sidegevinsten, at landets eksportører fik afsætningsmuligheder på et købedygtigt europæisk marked.

Den europæiske betalingsunion

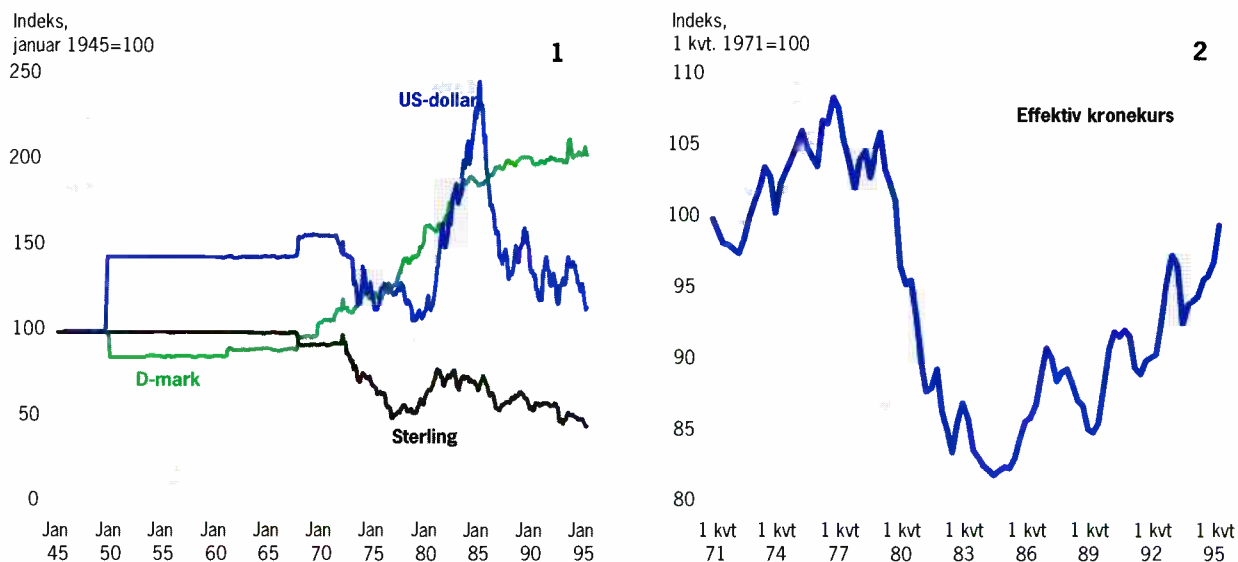
I 1950 oprettes den Europæiske Betalingsunion (*European Payment Union, EPU*), der fungerede som clearingsbank for betalingstransaktioner mellem de europæiske lande - en praktisk foranstaltning, når valutaerne ikke var konvertible.

Stabile valutakurser

Først i 1958 var valutaforholdene så normaliserede, at EPU kunne nedlægges. Herefter indledtes en relativ lang periode, hvor valutaernes værdi var knyttet til guld, som stort set hele Vesteuropa havde deponeret store mængder af i USA. Sålænge landene havde tillid til, at fordringer i dollar kunne konverteres til guld, var dette ensbetydende med stabile kursrelationer, og dollaren havde samtidig status af reservevaluta.

Figur 6.3

Valutakurser, januar 1945 - maj 1995 og effektiv kronkurs, 1. kv. 1971- 2. kv. 1995

Dollaren går fra guldet

I begyndelsen af 1970'erne bryder systemet imidlertid sammen, da USA suspenderer dollarens guldindløselighed. Efter et kortvarigt genoplivningsforsøg "går dollaren definitivt fra guldet" i 1973, hvorefter dollaren flyder over for de øvrige valutaer.

Slangesamarbejdet og EMS'en

I Europa indleder en række lande, herunder Danmark, "slangesamarbejdet" med henblik på stabilisering af valutakursrelationerne. Ankeret i "slangesamarbejdet", som i dets afløser fra 1979, *EMS'en (European Monetary System)*, er D-marken.

Valutakurserne er afgørende for udviklingen i bytteforholdet

Som det fremgår af figur 6.3(1), varierer den danske kronekurs betydeligt, efter at dollaren gik fra guldet; især den kraftige forringelse af kronens værdi over for D-marken er iøjnefaldende. Et samlet udtryk for konsekvenserne af valutakursudviklingen for bytteforholdet fås ved at vægte valutaerne i henhold til deres betydning for den danske udenrigshandel. Udviklingen i denne *effektive kronekurs* er vist i figur 6.3(2) - en stigning i den effektive kronekurs er udtryk for, at den danske kronens internationale værdi er forøget. En sammenligning med bytteforholdet i figur 6.1(1) viser tydeligt valutakursudviklingens betydning for bytteforholdet i udenrigshandelen.

Renteudviklingen styres af ...

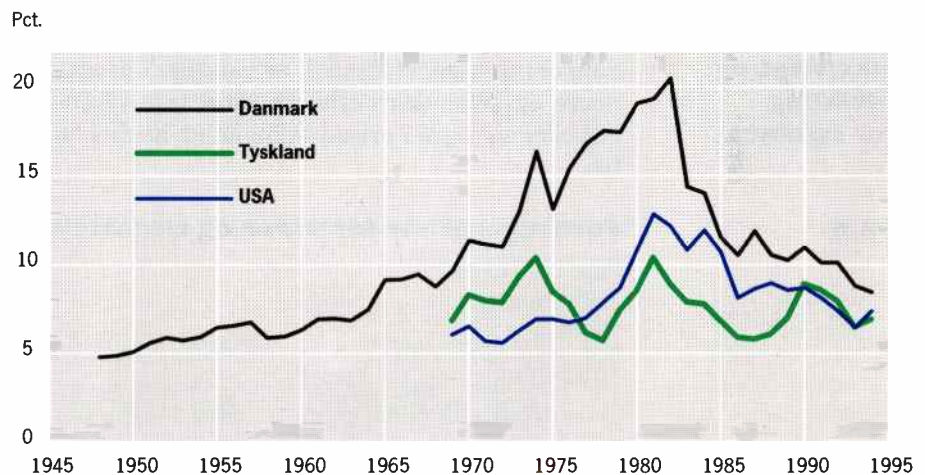
I perioden 1948-82 har den *lange rente*, dvs. renten på fordringer (fx obligationer) med en løbetid på 10-30 år, været næsten uafbrudt stigende og niveauet har periodevis ligget væsentligt over udlandets.

... valutakurspolitikken

Dette til tider ret betydelige *rentespænd over for udlandet*, især i 1970'erne og begyndelsen af 80'erne, skal ses i sammenhæng med de gentagne *devalueringer*, dvs. nedskrivninger af kronens værdi, ikke mindst over for D-marken. Ved stadige forventninger om fremtidige devalueringer, som bestyrkes af periodens kroniske underskud på betalingsbalancen, er et højt renteniveau stort set den eneste måde hvorpå udenlandsk kapital kan lokkes til Danmark. Fra slutningen af 1982 og frem satser Danmark på fastkurspolitikken, hvorefter der indledes en periode med væsentlig reduktion af rentespændet, jf. figur 6.4.

Figur 6.4

Lang rente i Danmark, Tyskland og USA, 1948(1969)-94

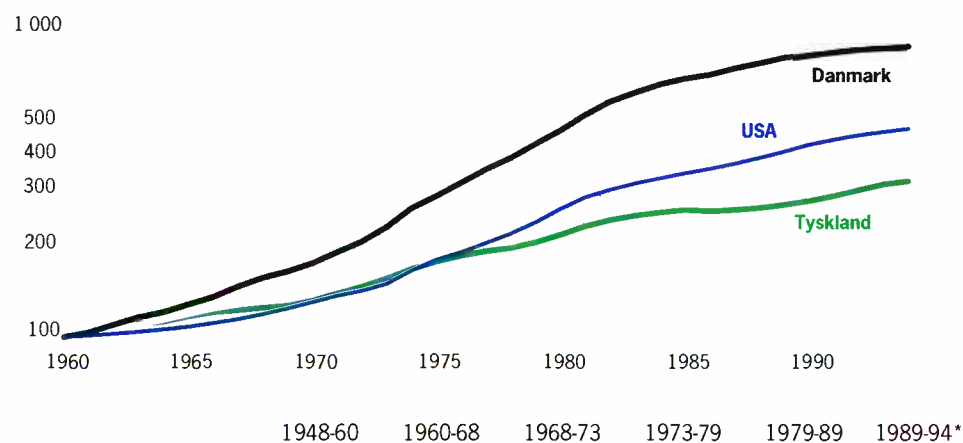
	1948	1960	1969	1982	1990	1994
Danmark	4,79	6,31	9,64	20,50	10,97	8,44
Tyskland	6,84	8,95	8,90	6,94
USA	6,12	12,23	8,73	7,41

Fra høj til lav inflation

Den nominelle rentes niveau er nært knyttet til den generelle prisudvikling (*inflationen*). Siden 1960 har den danske inflation ligget en hel del over inflationen i flere lande - en udvikling, som dog er vendt i de seneste år, jf. figur 6.5.

Figur 6.5**Forbrugerpriser i udvalgte lande, 1948-94**

Indeks, 1960=100
logaritmisk skala
2 000

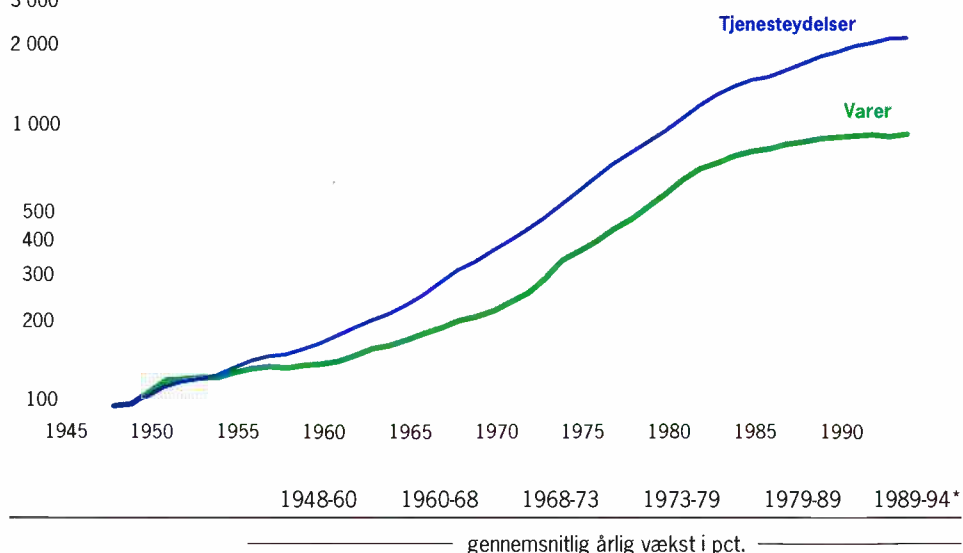
Anm. Der er anvendt logaritmisk skala : Det betyder, at en ret linje er udtryk for lige store procentvise ændringer fra år til år - hvis hældningen på to kurver er den samme, er den procentvise stigning ligeledes den samme.

Produktivitet og prisudvikling hænger sammen

Som det fremgik af afsnit 4, er væksten i produktiviteten især koncentreret i de primære og sekundære erhverv, altså i de vareproducerende erhverv. Dette forhold afspejler sig også i prisudviklingen på henholdsvis varer og tjenesteydelser, jf. figur 6.6.

Figur 6.6**Forbrugerpriser for varer og tjenesteydelser, 1948-94**

Indeks, 1948=100
logaritmisk skala
3 000

Anm. Der er anvendt logaritmisk skala : Det betyder, at en ret linje er udtryk for lige store procentvise ændringer fra år til år - hvis hældningen på to kurver er den samme, er den procentvise stigning ligeledes den samme.

Især priserne på tjenesteydelser er steget

Siden 1948 er varepriserne ca. 10-doblet, imens priserne på tjenesteydelser er mere end 20-doblet i samme periode.

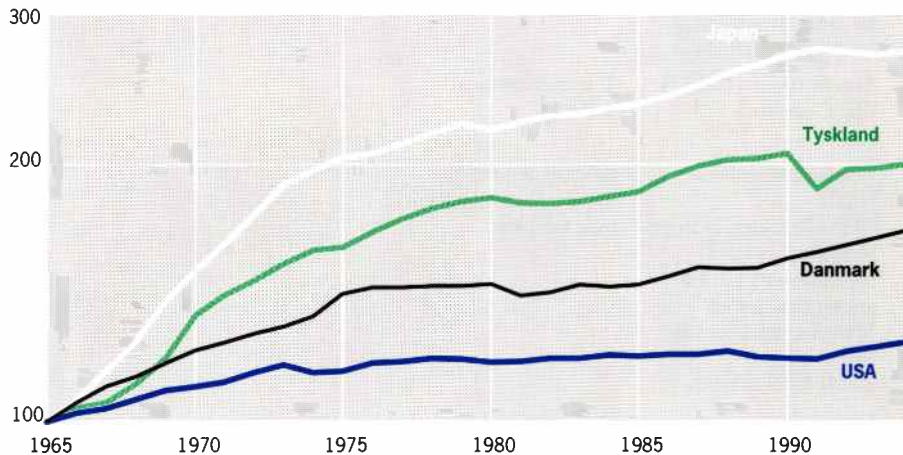
Vækst i realløn ...

Udviklingen i *reallønnen*, her beregnet som lønsum pr. beskæftiget korrigeret for inflation, varierer betydeligt fra land til land.

Figur 6.7

Realløn pr. beskæftiget i udvalgte lande, 1965-94

Indeks, 1965=100
logaritmisk skala

	1965-68	1968-73	1973-79	1979-94*
	gennemsnitlig årlig vækst i pct.			
Danmark	4,1	2,8	1,8	1,0
Sverige	3,7	2,3	2,8	0,4
Tyskland	3,4	6,7	2,8	0,7
England (UK)	3,6	4,2	1,6	1,8
USA	2,1	1,8	0,3	0,3
Japan	7,4	8,9	2,7	1,3

Anm. Fra 1991 er tallene for Tyskland inkl. det tidligere Østtyskland. Der er anvendt logaritmisk skala : Det betyder, at en ret linje er udtryk for lige store procentvise ændringer fra år til år - hvis hældningen på to kurver er den samme, er den procentvise stigning ligeledes den samme.

... bestemmes af produktivetsudviklingen

Sammenholdes reallønsudviklingen med produktivetsudviklingen, jf. figur 3.2, tegner der sig et ret klart billede af, at lønmodtagerne aflønnes efter produktivitet : Jo mere produktiviteten øges, desto mere stiger reallønnen. Gyldigheden af denne sammenhæng fordrer selv sagt, at der ikke sker drastiske ændringer i fordelingen mellem løn- og restindkomst.

Tidstavle 1945-95

Udenrigsøkonomi	Valutariske forhold	Folketingsvalg	Politik/Regering	Statsminister
1945 - 2. verdenskrig afsluttes	- IMF oprettes, guld og egen valuta indbetales til fælles fond	- 30. oktober	- Samlingsregering - Venstre (38 mandater)	- (Erik Scavenius) - Wilhelm Buhl - Knud Kristensen
1946				
1947 - Første GATT-aftale etableres (Geneve-runden) - Leveringsstop for landbrugsvarer til England		- 28. oktober	- Socialdemokratiet (57)	- Hans Hedtoft
1948 - Annecy-runden (GATT) - OEEC oprettes	- Marshall-hjælpen indledes			
1949 - Danmark tilslutter sig NATO - OEEC beslutter, at 50 pct. af de kvantitative restriktioner på privat import skal fjernes - Tyskland deles i øst og vest - COMECON oprettes	- Sterling og kronen devalueres med 30½ pct. over for dollar			
1950 - Korea-krigen indledes	- Den europæiske betalingsunion (EPU) etableres	- 5. september	- Venstre (32), Konservative (27)	- Erik Eriksen
1951 - Torquay-runden (GATT)				
1952 - Nordisk Råd oprettes - Den Europæiske Kul- og Stålunion etableres				
1953		- 21. april	- Venstre (33), Konservative (26)	- Erik Eriksen
			- 5. juni, Ny grundlov - Valgretsaldere nedsættes fra 25 til 23 år	
		- 22. september	- Socialdemokratiet (74)	- Hans Hedtoft
1954				
1955 - Warszawa-forsvarspagten underskrives			- Socialdemokratiet (74)	- H.C. Hansen
1956 - Geneve-runden (GATT) - Suez-krisen - Opstand i Ungarn				
1957 - Rom-traktaten underskrives		- 14. maj	- Socialdemokratiet (70), Radikale Venstre (14), Retsforbundet (9)	- H.C. Hansen
1958 - EF etableres (Frankrig, Vesttyskland, Italien, Holland, Belgien og Luxembourg)	- Den europæiske betalingsunion (EPU) nedlægges - Valutakonvertibilitet indført for næsten alle vestlige valutaer			
1959				

Arbejdsmarked	Skatte- og afgiftspolitik	Penge- og kapitalmarked	I øvrigt	
- Uro på arbejdsmarkedet dæmpes ved tildeling af ekstraordinært dyrtidstillæg		- Seddelombytning og ekstraordinær formueopgørelse		1945
	- Lov om "engangsskat"	- Statens deltagelse i finansiering af boligbyggeri øges i medfør af "Byggestøtteleven"	- Hjemmestyre på Færøerne indføres - Aldersgrænse for modtagelse af aldersrente hæves fra 60 til 65 år	1946
- Typografstrejke i 4 måneder				1947
			- Rationering af gas, hvede- og rugbrød, gryn og tobak ophæves - Dansk Tipstjeneste oprettes	1948
			- Rationering af skotøj, uldvarer, flæsk, te, kakao mv. ophæves - De sidste tyske flygtninge forlader Danmark	1949
- Feriegødtgørelsen forøges fra 4 til 4½ pct.		- Første diskontoforhøjelse siden 1939	- Rationering af ris, chokolade og udenlandsk brændsel mv. ophæves	1950
		- Aftale om, at pengeforsyningen ikke kan udvides og, at valutaunderskud skal modsvares af nedgang i pengeforsyningen		1951
- Ferieperioden forlænges til 3 uger med feriegødtgørelse på 6½ pct.			- Rationering af kaffe ophæves - Ungdommens Uddannelsesfond oprettes	1952
- Fællesrådet for Tjenestemand- og Funktionærorganisationer (FTF) oprettes				1953
			- De sidste rationeringsordninger afskaffes	1953
		- Begrænsninger i pengeinstitutternes udlån indføres		1954
			- Monopoltilsynet oprettes	1955
- Ny lærlingelov, hvorefter det kræves, at lærlinge følger undervisning på teknisk skole, vedtages			- Folkepension, hvor den mindste del udbetales til alle uanset indtægt, indføres (65-67 årige)	1956
	- Nye gunstige afskrivningsregler indføres		- Finanspolitisk stramning med henblik på bedring af valutastillingen	1957
- Den ugentlige arbejdstid nedsættes fra 48 til 45 timer		- Finansieringsinstitut for industri og håndværk etableres	- Kornordning (priser på brødkorn forøges mv.) - Ny skolelov med realklassen indføres	1958
			- Minimalpriser på hjemmemarkedet for mejeriprodukter indføres	1959

	Udenrigsøkonomi	Valutariske forhold	Folketingsvalg	Politik/Regering	Statsminister
1960	- EFTA, oprettes (Danmark, Norge, Sverige, Østrig, Schweiz, England, Portugal) - Dillon-runden indledes (GATT) - OPEC oprettes		- 15. november	- Socialdemokratiet (76)	- Viggo Kampmann - Viggo Kampmann
1961	- Dillon runden afsluttes (GATT) - OECD afløser OEEC			- Valgretsaldere nedsættes fra 23 til 21 år	
1962				- Socialdemokratiet (76), Radikale Venstre (11)	- Jens Otto Krag
1963				- Ved folkeafstemning forkastes forslag til nye Jordlove	
1964	- Kennedy-runden indledes (GATT)		- 22. september	- Socialdemokratiet (76)	- Jens Otto Krag
1965					
1966	- De sidste toldskrænker indenfor EFTA er fjernet		- 22. november	- Socialdemokratiet (69)	- Jens Otto Krag
1967	- Kennedy-runden afsluttes (GATT)				
1968	- Opstand i Tjekkoslaviet		- 23. januar	- Radikale Venstre (27), Konservative (37), Venstre (34)	- Hilmar Baunsgaard
1969		- Valutakrise medfører stor forringelse af Danmarks internationale likviditet			
1970		- IMF udvides med special drawing rights, SDR ("papirguld")		- Kommunalreformen reducerer antallet af kommuner og amter kraftigt	
1971		- Dollaren "går fra guldet" - Smithsonian aftalen	- 21. september	- Socialdemokratiet (70) - Valgretsaldere nedsættes fra 21 til 20 år	- Jens Otto Krag
1972	- Midlertidig særtold indføres	- "Slangesamarbejdet" etableres		- Folkeafstemning vedr. optagelse i EF (63,3 pct. ja-stemmer)	- Anker Jørgensen
1973	- EF udvides med Danmark, England og Irland - Tokyo-runden indledes (GATT) - USA trækker sig ud af Vietnamkrigen		- 4. december	- Venstre (22)	- Poul Hartling
1974	- Det Internationale Energiagentur (IEA) oprettes				

Arbejdsmarked	Skatte- og afgiftspolitik	Penge- og kapitalmarked	I øvrigt	
		- Dansk Landbrugs Realkredit etableres	- Revalideringslov vedtages - Adgangen til sygekasserne åbnes for alle	1960
		- Skibskreditordning etableres		1961
	- Omsætningsafgift i engrosleddet (omsen) på 9 pct. indføres		- Det økonomiske Råd oprettes - Strøget i København bliver gågade	1962
- Skatter og afgifter fjernes fra reguleringspristallet			- Omfattende indkomstpolitisk indgreb ("helhedsløsningen")	1963
- Arbejdsmarkedets tillægspension (ATP) indføres				1964
	- Omsen hæves til 12½ pct.	- Aftale mellem Nationalbanken og pengeinstitutterne om deponering af en del af indlånsstigningen		1965
- Den ugentlige arbejdstid nedsættes til 44 timer			- Indkomstuafhængig boligsikring indføres - P-piller frigives til salg på recept - Højere Forberedelseseksamen etableres	1966
- Finansiering af arbejdsløshedsunderstøttelsen ændres, så staten overtager den marginale risiko	- Omsen erstattes af Moms på 10 pct. (3. juli)			1967
- Den ugentlige arbejdstid nedsættes til 42½ time	- Momssats hæves til 12½ pct. (1. april) - Fradrag for betalte indkomst- og formueskatter afskaffes			1968
- Det offentlige overtager arbejdsformidlingen og ledighedskontrol				1969
- Den ugentlige arbejdstid nedsættes til 41¾ time	- Momssats hæves til 15 pct. (29. juni) - Kildeskat indføres	- Realkreditreform med opdeling efter låneformål og ejendomskategori mv.	- Folkepensionens grundbeløb udbetales til alle over 66 år uanset indtægt - Statens Uddannelsesstøtte afløser Ungdommens Uddannelsesfond - Ny Lillebæltsbro indvies	1970
- Ferieperioden forlænges til 4 uger med feriegodtgørelse på 9½ pct.	- Særligt folkepensionsbidrag indføres (henlægges i Den sociale Pensionsfond)	- "Udlånsloft" indføres - Pengeinstitutternes Beta-lingsformidlingscenter (PBC) oprettes		1971
- Lønmodtagernes Garantifond (LG) oprettes	- Amtskommunal indkomstskat indføres		- Lov om miljøbeskyttelse vedtages	1972
- Ligeløn for mænd og kvinder for samme arbejde indføres på LO/DA området		- Pengeinstitutternes renteaftale ophæves	- Offentlig sygesikring erstatter sygekasserne - Lov om "fri abort" vedtages - Privat bilkørsel forbydes om søndagen	1973
- Omfattende konflikt på arbejdsmarkedet				
- Den ugentlige arbejdstid nedsættes til 40 timer		- Ny bank- og sparekasselov ligestiller banker og sparekasser	- Tvungen opsparing - Markedsføringslov vedtages	1974

Udenrigsøkonomi	Valutariske forhold	Folketingsvalg	Politik/Regering	Statsminister
1975		- 9. januar	- Socialdemokratiet (53)	- Anker Jørgensen
1976				
1977		- 15. februar	- Socialdemokratiet (65)	- Anker Jørgensen
1978 - Told mellem Danmark og de øvrige EF-lande er afskaffet			- Socialdemokratiet (65), Venstre (21) - Valgretsaldere nedsættes fra 20 til 18 år	- Anker Jørgensen
1979 - Tokyo-runden afsluttes (GATT)	- EMS-samarbejdet afløser "slange-samarbejdet"	- 23. oktober	- Socialdemokratiet (68) - Valg til Europa-parlamentet	- Anker Jørgensen
1980				
1981 - EF udvides med Grækenland		- 8. december	- Socialdemokratiet (59)	- Anker Jørgensen
1982 - Grønland udmeldes af EF			- Konservative (26), Venstre (20), Centrum-Dem. (15), Kristeligt Folkeparti (4).	- Poul Schlüter
1983 - OPEC-enighed om fastholdelse af oliepriser bryder sammen				
1984	- Grækenland indtræder i EMS'en	- 10. januar	- Konservative (42), Venstre (22), Centrum-Dem. (8), Kristeligt Folkeparti (5) - Valg til Europa-parlamentet	- Poul Schlüter
1985				
1986 - EF udvides med Spanien og Portugal - Uruguay-runden indledes (GATT)			- 27. februar: Folkeafstemning om "EF-pakken" (56,2 pct. ja-stemmer)	
1987	- Erklæring om stabilisering af kursrelationer mellem hoved-valutaerne (Louvre aftalen)	- 8. september	- Konservative (38), Venstre (19), Centrum-Dem. (9), Kristeligt Folkeparti. (4)	- Poul Schlüter
1988 - Dansk internationalt skibsregister (DIS) oprettes		- 10. maj	- Konservative (35), Venstre (22), Radikale Venstre (10)	- Poul Schlüter
1989 - Liberaliseringerne i Østeuropa påbegyndes	- Spanien indtræder i ERM (Exchange Rate Mechanism)		- Valg til Europa-parlamentet	
1990 - Irakiske tropper besætter Kuwait - Øst- og Vesttyskland genforenes (3. okt.)	- Sterling tilslutter sig ERM	- 12. december	- Konservative (30), Venstre (29)	- Poul Schlüter

Arbejdsmarked	Skatte- og afgiftspolitik	Penge- og kapitalmarked	I øvrigt	
	- Midlertidig nedsættelse af momssats ("mimsen") til 9¼ pct. (29. september)	- Rentemarginallov vedtages - Dansk Eksport-finansieringsfond oprettes	- Omkostningsbestemt husleje indføres - Folkeskolereform med udelte 9-10 årig enhedsgrund-uddannelse indføres	1975
- Lov om ligeløn for mænd og kvinder vedtages	- Momssats hæves til 15 pct. (1. marts)		- Bistandsloven træder i kraft	1976
- Dyrtdisportioner "indefryses" i ATP for en 2 årig periode	- Momssats hæves til 18 pct. (3. oktober)	- K-låneordning (lavtforrentede kurssikre udlandslån til eksportvirksomheder) indføres	- Indførelse af adgangsbegrænsning på universiteterne	1977
- Lov om ligebehandling af mænd og kvinder vedtages	- Momssats hæves til 20¼ pct. (1. oktober) og momspligten udvides (EF's 6. momsdirektiv)			1978
- Efterlønsordning indføres - Ferieperioden forlænges til 5 uger med feriegodtgørelse på 12½ pct.		- Pengeinstitutternes købe- og kreditkortselskab (PKK) etableres (DANKORT)		1979
- Lønmodtagernes Dyrtdisfond (LD) etableres - Reguleringspristal nulstilles og en række energiposter fjernes - Medarbejderrepræsentation i bestyrelser indføres	- Momssats hæves til 22 pct. (30. juni)	- Ny Realkreditlov, hvor kontantvurdering er vurderingsprincip, indføres	- Der afsættes 5,4 mia. kr. til erhvervs- og beskæftigelsesfremmende foranstaltninger	1980
- Dyrtdisreguleringen suspenderes	- Pristalsregulering af personfradrag og visse beløbsgrænser i den sociale lovgivning suspenderes	- Sondringen mellem alm. og særlig realkredit fjernes - Rentemarginallov ophæves	- Lov om byfornyelse og boligforbedring vedtages	1981
- Karensdag ved sygdom indføres - Fond for arbejdsmarkedsuddannelser (AUD) oprettes - Dyrtdisreguleringen suspenderes for endnu en 2-årig periode	- Realrenteafgift indføres			1982
		- Lempelse af finansieringsregler for ejendomme til industri og håndværk	- Lov om rentesaneringsydelse til landbruget vedtages	1983
- Konflikt standses ved lovindgreb				1984
- Dyrtdisreguleringen ophæves ved lov		- Lempelse af finansieringsregler for ejendomme til industri og håndværk		1984
		- Værdipapircentralen oprettes - Andelskasser underlægges den generelle banklovgivning - K-låneordningen afskaffes		1985
		- Lån til ejerskifte og nybyggeri skal ydes som "mix-lån" - Lov om jordbrugslån (indekslån) vedtages	- Omfattende forbrugsbegrænsende indgreb ("kartoffelkuren")	1986
- Overenskomster indgås for en 4 årig periode - Karensdag afskaffes - AMBI indføres - Den ugentlige arbejdstid nedsættes til 39 timer	- Skattereform med særskilt person- og kapitalindkomstbeskatning træder i kraft	- 23 pct. aktiekursfald på New York-børsen - "den sorte mandag" (19. oktober)		1987
		- Ny valutabekendtgørelse ophæver restriktioner for kapitaltransaktioner med udlandet	- TV2 starter sine udsendelser	1988
			- Spies overtager Tjæreborg	1989
- Den ugentlige arbejdstid er nedsat til 37 timer		- Statsanstalten for Livsforsikring privatiseres		1990

Udenrigsøkonomi	Valutariske forhold	Folketingsvalg	Politik/Regering	Statsminister
1991 - EF-topmøde i Maastricht - Sovjetunionen opløses - Golf-krigen afsluttes				
1992 - EF-topmøde i Edinburgh	- Portugal indtræder i ERM - England og Italien suspenderes fra ERM		- 2. juni : Folkeafstemning om EU (50,7 pct. nej-stemmer)	
1993 - Uruguay-runden (GATT) afsluttes - EF's indre marked gennemføres	- Udsvingsgrænserne i EMS'en øges til 15 pct.		- Tamil-rapport udsendes - Socialdemokratiet (69), Centrum-Dem. (9), Radikale Venstre (7), Kristeligt Folkeparti (4) - 18. maj : Folkeafstemning om EU (56,7 pct. ja-stemmer)	- Poul Nyrup Rasmussen
1994	- Det europæiske monetære institut, der skal forberede oprettelse af europæisk centralbank, etableres	21. september	- Socialdemokratiet (62), Centrum-Dem. (5), Radikale Venstre (8) - Valg til Europa-parlamentet	- Poul Nyrup Rasmussen
1995 - EU udvides med Finland, Sverige og Østrig - World Trade Organisation (WTO) etableres (afløser GATT)	- Østrig indtræder i EMS'en		- Rigsretssag mod tidligere justitsminister Erik Ninn Hansen afsluttes	

Arbejdsmarked	Skatte- og afgiftspolitik	Penge- og kapitalmarked	I øvrigt
- Supplerende Arbejds- markeds-pensioner indføres for hele arbejdsmarkedet	- Skattefrit tilskud til forbedring af helårsbolig indføres		1991
- AMBI afskaffes - ordningen kendes senere ulovlig af EF- domstolen	- Momssats hæves til 25 pct. (1. januar)		1992
			1993
- Arbejdsmarkedsreform med bl.a. udvidede orlovsordninger træder i kraft	- Skattereform med arbejds- markedsbidrag (bruttoskat) træder i kraft		1994
			1995

Figur- og tabeloversigt, kilder mv.

Til udarbejdelse af publikationens tabeller og figurer er anvendt data fra diverse trykte publikationer og elektroniske databaser. De fleste af tallene er vedlagt på den medfølgende diskette, hvilket i nedenstående oversigt er angivet med teksten BASEN, efterfulgt af variabelnavne.

- Figur 1.1** **Befolkningens størrelse og alderssammensætning, 1901-2040***
 KSDB (Kommunal Statistisk DataBank) og *World Population Prospects 1992 (United Nations, New York, 1993)*.
 BASEN, variablene DEbef, DEbef0014, DEbef1559, DEbef60, DEbef0014_pct, DEbef1559_pct og DEbef60_pct.
- Figur 1.2** **Bestemmende faktorer for befolkningstilvæksten, 1901-94**
 KSDB.
 BASEN, variablene DEfoedsler, DEdoede, DENetind.
- Figur 1.3** **Middellevetid, 1849-1993**
Statistisk Årbog, diverse årgange, *Statistiske Undersøgelser nr. 19* og *World Population Prospects 1992 (United Nations, New York, 1993)*.
 BASEN, variablene DEmlM0, DEmlM10 og DEmlK0.
- Figur 1.4** **Samlet fertilitet, 1901-93**
 KSDB og *World Population Prospects 1992 (United Nations, New York, 1993)*.
 BASEN, variabelen DESf.
- Figur 2.1** **Aldersbetinget erhvervsfrekvens, mænd og kvinder, 1950 og 1994**
Statistisk Årbog 1959, tabel 14 (Folketællingen 7. november 1950), *Statistiske Efterretninger, Arbejdsmarked 1995:13*, *Statistisk tiårsoversigt*, diverse årgange og ADAM's databank.
 BASEN, variablene : AMerhvfr1569, AMerhvfr1569M og AMerhvfr1569K.
- Tabel 2.1** **Fuldførte uddannelser ved gymnasier og universiteter, 1945-93**
Statistisk Årbog, diverse årgange. Fordelingen af antal fuldførte HF-uddannelser på mænd og kvinder for perioden 1970-72 er foretaget skønsmæssigt.
 BASEN, variablene UdfalmgymM, UdfalmgymK, UdfunivM og UdfunivK.
- Figur 2.2** **Gnsntl. arbejdstid i industrien og deltidsfrekvens, 1948-94**
 ADAM's databank, variablene : Hgn og bq.
 BASEN, variablene AMarbtidindu, AMdeltfr
- Tabel 2.2** **Organisations- og forsikringsgrad, 1950-94**
Statistisk Årbog, diverse årgange og ADAM's databank.
 BASEN, variablene : AMast, AMastK, AMorg, AMfors, AMforsK, AMfors_pct, AMforsK_pct og AMorg_pct.
- Figur 2.3** **Arbejdskonflikter, 1945-94**
Statistisk Årbog, diverse årgange.
 BASEN, variablene AMastands og AMadage.
- Figur 2.4** **Ledighed, 1948-94**
 ADAM's databank, *Historical Statistics og Economic Outlook, june 1995 (OECD)*.
 BASEN, variablene : AMledig_pct, AMledigM_pct og AMledigK_pct.

- Tabel 3.1** **Produktion og verdenshandel, udvalgte lande, 1948-94**
ADAM's databank, variablene fY og fEv, *Historical Statistics, Economic outlook, june 1995 (OECD)* samt egne beregninger.
BASEN, variablene : fY og fEv (kun data for Danmark).
- Tabel 3.2** **Danmarks vigtigste samhandelspartnere, 1948-94**
ADAM's databank, variablene : E, Ev samt E og Ev i pct. af Y, *Statistisk Årbog*, diverse årgange.
BASEN, variablene : E, Ev, E_pct, Ev_pct, Eveu_pct, Evdeu_pct, Eveng_pct, Evswe_pct, Evhol_pct, Eveuex_pct, Evandre_pct, Evusa_pct, Evjpn_pct, Evex_pct.
- Figur 3.1** **Beskæftigelses fordeling på erhvervshovedgrupper, 1948-94**
ADAM's databank, variablene (Qa+Qe+Qas), (Qn+Qnef+Qnea+Qbf+Qba) og Qo suppleret med oplysninger om selvstændige fra Nationalregnskabet (1966-94). Beskæftigelsen i private tjenester er residualberegnet.
BASEN, variablene : Q, Qprim_pct, Qsek_pct, Qprivtj_pct og Qo_pct.
- Figur 3.2** **Produktivitetsudviklingen i udvalgte lande, 1960-94**
Economic Outlook, june 1995 (OECD), variablene : xxxPDY, xxx=landekode.
BASEN, variablene : PR_i60, PRusa_i60, PRswe_i60, PRjpn_i60, PRdeu_i60 og PRgbr_i60.
- Figur 3.3** **Produktivitetsudviklingen i erhvervshovedgrupper, 1948-94**
ADAM's databank, variablene for erhvervenes BFI (i 1980-priser) divideret med beskæftigelsestallene fra figur 3.1 og *Nationalregnskabsstatistik*.
BASEN, variablene : PRprim_i48, PRsek_i48 og PRprivtj_i48.
- Figur 3.4** **Fast realkapital pr. beskæftiget, 1966-88**
ADAM's databank, variabelen Q og Statistiske Efterretninger, serien *Nationalregnskab, offentlige finanser og betalingsbalance, 1995:12*.
BASEN, variablene fKB, Q og fKBQ.
- Figur 4.1** **Forbrug og investeringer, 1948-94**
ADAM's databank, variablene : fCp, fCo, If og Ifh.
BASEN, samme variabelnavne.
- Figur 4.2** **Privat forbrug af fødevarer mv. og boligbenyttelse, 1948-94**
ADAM's databank, variablene : Cp, (Cf+Cn), (Ce+Cg), Ci, Cb, Cv, Ch og (Cs+Ck+Ct-Et) i pct. af Cp.
BASEN, variablene : Cp, Cfn_pct, Ceg_pct, Cejv_pct, Cb_pct, Cv_pct, Ch_pct og Ctj_pct.
- Tabel 4.1** **Danskernes boligforhold, 1955-93**
Statistisk Årbog, diverse årgange.
- Tabel 4.2** **Indikatorer for forbruget af udvalgte varer og tjenesteydelser, 1948-94**
Statistisk Årbog, diverse årgange.
BASEN, variablene : FBbil_pct, FBbog_pct, FBteater_pct, FBbio_pct, FBlicens_pct, FBhybrid_pct, FBspiritus_pct, FBvin_pct, FBael_pct, FBcig_pct.
- Figur 4.3** **Velfærdsindikator og samlet forbrug, 1970-90**
Peter Rørmose Jensen : *En velfærdsindikator for Danmark 1970-90* (Rockwool Fondens Forskningsenhed, København 1995).
BASEN, variablene : VI, VIexf, fCop, VI_i70, VIexf_i70 og fCop_i70.

- Figur 4.4 Energiintensiteten i erhvervene og husholdningerne, 1966-91**
Input output tabeller og analyser og Statistisk Tiårsoversigt, diverse årgange samt egne beregninger.
 BASEN, variablene : BEFerhv, BEFhush, BEFerhvi, BEFhushi, BEFstenk_pct, BEFbenz_pct, BEFgas_pct, BEFfuel_pct og BEFngas_pct.
- Tabel 4.3 Udvalgte miljøindikatorer**
 Statistiske Efterretninger, serien *Miljø*, diverse numre.
 BASEN, variablene : EmeCO2, EmeSO2, EmeNOx, EmvCO2, EmvSO2, EmvNOx, EmvCO, EmvHC, EmvPart, Pesticid, Pesticidplant, Pesticidtrae og OzonDK.
- Figur 5.1 Skattetrykkets fordeling på skattearter, 1948-94**
 ADAM's databank, variablene : S, Sd, Sig, (Siaf-Sig) og Sa i pct. af Y og *Revenue Statistics of OECD member countries*, tabel 3 (OECD).
 BASEN, variablene S_pct, Sd_pct, Sig_pct, Sandrei_pct og Sa_pct.
- Figur 5.2 Offentlige udgifter, 1948-94**
 ADAM's databank, variablene : Tfou, Co, Tiou, Sisu, Ty, (Typr+Typr), Tyd, Taou, Io og Tkou i pct. af Y.
 BASEN, variablene : Tfou_pct, Co_pct, Tiou_pct, Sisu_pct, Ty_pct, Tpens_pct, Tyd_pct, Taou_pct, Io_pct og Tkou_pct.
- Figur 5.3 Finansielt opsparingsoverskud - sektorfordelt, 1966-94**
 ADAM's databank, variablene : Tfon, Tfpn og Tfen i pct. af Y.
 BASEN, variablene : Tfon_pct, Tfpn_pct og Tfen_pct.
- Figur 5.4 Betalingsbalancens løbende poster, 1945-94**
Statistisk Årbog, diverse årgange.
 BASEN, variablene : BBvarer_pct, BBsoetr_pct, BBeu_pct, BBrenter_pct, BBandet_pct og BBibp_pct.
- Figur 5.5 Udlandsgælden, netto fordelt på sektorer, 1945-94**
Statistisk Årbog, diverse årgange.
 BASEN, variablene : NGtot_pct, NGpr_pct, NGoff_pct og NGnat_pct.
- Figur 6.1 Prisudviklingen for im- og eksport af varer, 1948-94**
 ADAM's databank, implicit prisindeks for Ev, Mv og (Mv-M3k-M3r-M3q).
 BASEN, variablene : pEv_i48, pMv_i48, pMvexb_i60, pBYTv_gns, pEv_v, pMv_v og pBYTv_v.
- Figur 6.2 Olieprisudviklingen (i danske kroner), 1960-94**
 ADAM's databank, variabelen pM3r.
 BASEN, variablene : pOlieDK_i60, pOlieDK_v.
- Figur 6.3 Valutakurser, januar 1945 - maj 1995 og effektiv kronekurs, 1. kv. 1971- 2. kv. 1995**
 For perioden 1960-81 er anvendt valutakurser fra OECD : *Main Economic Indicators*, mens kilden til de øvrige tal er *Statistisk Årbog*, diverse årgange. Den effektive kronekurs er fra Nationalbankens MONA-databank, variabelen : efkrks.
 BASEN, variablene : VAdem, VAusd, VAgbp, VAsek og efkrks.
- Figur 6.4 Lang rente i Danmark, Tyskland og USA, 1948(1969)-94**
 ADAM's databank, variablene : iwbz, iwbdm og iwbus.
 BASEN, variablene : Rlangdk, Rlangdm og Rlangus.

Figur 6.5**Forbrugerpriser i udvalgte lande, 1948-94**

ADAM's databank, variabelen pCp og *Economic Outlook, june 1995 (OECD)*, database, variablene PCPxxx, xxx = landekode.

BASEN, variablene : PCP_i60, PCPswe_i60, PCPdeu_i60, PCPgbr_i60, PCPusa_i60 og PCPjpn_i60.

Figur 6.6**Forbrugerpriser for varer og tjenesteydelser, 1948-94**

ADAM's databank, implicit prisindeks for Cf+Cn+Cg+Ci+Ce+Cb+Cv og Ch+Ck+Cs-Et.

BASEN variablene pCpvarer_i48 og pCptj_i48.

Figur 6.7**Realløn pr. beskæftiget i udvalgte lande, 1965-94**

Economic Outlook, june 1995 (OECD), database, variablene xxxWSRE, xxx=landekode.

BASEN, variablene : RLQ_i65, RLQswe_i65, RLQdeu_i65, RLQgbr_i65, RLQusa_i65 og RLQjpn_i65.

Stikordsregister

Tallet i () er sidenr. for hhv. Figur og Tabel

Aldersbetinget erhvervsfrekvens 9,
Fig. 2.1 (9)

Arbejdsdage, tabte *Fig. 2.3 (11)*

Arbejdskonflikter 11, *Fig. 2.3 (11)*

Arbejdskraftens produktivitet 16

Arbejdsløshed *Fig. 2.4 (12)*

Arbejdsløshedsforsikrede *Tab. 2.2 (11)*

Arbejdsløshedsunderstøt., off. *Fig. 5.2 (27)*

Arbejdsmarked 9

-, lønmodtagerorg. *Tab. 2.2 (11)*

Arbejdsstandsninger *Fig. 2.3 (11)*

Arbejdsstyrke 9, *Tab. 2.2 (11)*

Arbejdsstyrke i pct. af bef. *Fig. 2.1 (9)*

Arbejdstid, industrien 10 *Fig. 2.2 (10)*

Bad, eget *Tab. 4.1 (20)*

Beboere pr. husstand *Tab. 4.1 (20)*

Beboere, antal *Tab. 4.1 (20)*

Befolkningen 5

Befolkningstal, Danmark *Fig. 1.1 (5)*

Befolkningstal, hele verden *Fig. 1.1 (5)*

Befolkningstilvæksten 6, *Fig. 1.2 (6)*

Benzin, forbrug *Fig. 4.2 (20)*

Beskæftigede 9

Beskæftigelse, erhvervshovedgrupper

Fig. 3.1 (16)

Betalingsbalancen 28, *Fig. 5.4 (28)*

Bibliotekernes bogudlån *Tab. 4.2 (21)*

Biografbilletter, solgte *Tab. 4.2 (21)*

BNP 14, *Tab. 3.1 (14)*

Boligart *Tab. 4.1 (20)*

Boligbenyttelse *Fig. 4.2 (20)*

Boligforhold *Tab. 4.1 (20)*

Bolighusstande, antal *Tab. 4.1 (20)*

Boliginvesteringer, faste *Fig. 4.1 (19)*

Bretton Woods 14

Bruttoenergiforbrug *Fig. 4.4 (23)*

Bruttoinvesteringer, faste 19, *Fig. 4.1 (19)*

Bruttonationalproduktet (BNP) 14,
Tab. 3.1 (14)

Brændsel, forbrug *Fig. 4.2 (20)*

Brændselspriser 31

Bytteforhold *Fig. 6.1 (31)*

Centralvarme *Tab. 4.1 (20)*

Cigaretter, forbrug *Tab. 4.2 (21)*

De Europæiske Fællesskaber 15

Deltidsfrekvens 11, *Fig. 2.2 (10)*

Demografiske forsørgerbyrde 5

Demografiske transition 8

Devalueringer 33

Diesellole, bruttoenergiforbrug

Fig. 4.4 (23)

Driftsudgifter, andre, off. *Fig. 5.2 (27)*

Døde *Fig. 1.2 (6)*

EF 15

Effektiv kronekurs 33

EFTA 15

Eksport, pct. af BNP *Tab. 3.2 (15)*

-, årets priser *Tab. 3.2 (15)*

-, årlig realvækst *Tab. 3.1 (14)*

Eksportpriser *Fig. 6.1 (31)*

EMS'en 32

Energianvendelse, emissioner *Tab. 4.3 (24)*

Energiforsyning 23

Energiintensitet 22, *Fig. 4.4 (23)*

Enfamiliehuse *Tab. 4.1 (20)*

EPU (European Payment Union) 32

Erhverv, primære 15

-, sekundære 16

Erhvervsfrekvens, aldersbet. 9 *Fig. 2.1 (9)*

EU 15

Europæiske betalingsunion 32

European Payment Union (EPU) 32

Faste bruttoinvesteringer *Fig. 4.1 (19)*

Fertilitet 7

-, Danmark *Fig. 1.4 (8)*

-, hele verden *Fig. 1.4 (8)*

Finansielt opsparingsoverskud *Fig. 5.3 (28)*

Fjernsynsforbrug 22

Fjernsynslicenser *Tab. 4.2 (21)*

Flerfamiliehuse *Tab. 4.1 (20)*

Forbrug 19

-, offentligt 27, *Fig. 5.2 (27)*

-, offentligt, 1980-priser *Fig. 4.1 (19),*

Fig. 4.3 (22)

-, privat, 1980-priser *Fig. 4.1 (19),*

Fig. 4.3 (22)

Forbrugerpriser, tjenester *Fig. 6.6 (34)*

-, udvalgte lande *Fig. 6.5 (34)*

-, varer *Fig. 6.6 (34)*

Forbrugsindikator *Tab. 4.2 (21)*

Forsikringsgrad i pct. af arbejdsstyrken

Tab. 2.2 (11)

Forsørgerbyrde, demografisk 5

Fuelolie, bruttoenergiforbrug *Fig. 4.4 (23)*

Fødevarer, forbrug *Fig. 4.2 (20)*

Fødselsoverskuddet 6

Gas- og diesellole, bruttoenergiforbrug

Fig. 4.4 (23)

GATT-aftale 14

Handelsbalancen 28, *Fig. 5.4 (28)*

Husstande 20, *Fig. 4.2 (20)*

Hybridnet, husstande med *Tab. 4.2 (21)*

Importpriser *Fig. 6.1 (31)*

Indkomstoverførsler, offentlige

Fig. 5.2 (27)

Indvandring 6, *Fig. 1.2 (6)*

Inflation 33

Installationsforhold *Tab. 4.1 (20)*

Investering 19

Investeringer, faste, off. *Fig. 5.2 (27)*

Kapitaludgifter, andre, off. *Fig. 5.2 (27)*

Kronekurs, effektiv 33, *Fig. 6.3 (32)*

Kulbrinter, emissioner *Tab. 4.3 (24)*

Kuldioxid, emissioner *Tab. 4.3 (24)*

Kulilte, emissioner *Tab. 4.3 (24)*

Kvælstofoxider, emissioner *Tab. 4.3 (24)*

Køretøjer, forbrug *Fig. 4.2 (20)*

Lang rente 33, *Fig. 6.4 (33)*

Ledige 9

Ledighed *Fig. 2.4 (12)*

Lejligheder *Tab. 4.1 (20)*

Levendefødte *Fig. 1.2 (6)*

Levevilkår 19

Middellevetid 7, *Fig. 1.3 (7)*

Miljøindikatorer *Tab. 4.3 (24)*

Motorbenzin, bruttoenergiforb.

Fig. 4.4 (23)

Nationalbanken, nettogæld *Fig. 5.5 (29)*

Naturgas, bruttoenergiforbrug *Fig. 4.4 (23)*

Nettogæld, udlandet *Fig. 5.5 (29)*

Nettoindvandring *Fig. 1.2 (6)*

Nydelsesmidler, forbrug *Fig. 4.2 (20)*

Offentlige udgifter *Fig. 5.2 (27)*

Offentligt forbrug, pct. af BNP *Fig. 5.2 (27)*

-, forbrug, 1980-priser *Fig. 4.1 (19),*
Fig. 4.3 (22)

Olieprisudviklingen *Fig. 6.2 (31)*

Oms/moms *Fig. 5.1 (26)*

Opsparingsoverskud, finansielt

Fig. 5.3 (28)

Organisationsgrad i pct. af arbejdsstyrken

Tab. 2.2 (11)

Ozonlaget *Tab. 4.3 (24)*

Partikler, emissioner *Tab. 4.3 (24)*

Pensioner, offentlige *Fig. 5.2 (27)*

Personbiler *Tab. 4.2 (21)*

Pesticider, salg af *Tab. 4.3 (24)*

Plantebeskyttelse, salg af *Tab. 4.3 (24)*

Primære erhverv 15

-, produktivitetsudviklingen *Fig. 3.3 (18)*

Prisudviklingen, im- og eksportpriser

Fig. 6.1 (31)

Privat forbrug 1980-priser *Fig. 4.1 (19),*

Fig. 4.3 (22)

Private tjenester, produktivitetsudviklingen

Fig. 3.3 (18)

Produktion *Tab. 3.1 (14)*

Produktiviteten 16

-, udvikling 17

-, erhvervshovedgrupper *Fig. 3.3 (18)*

-, udvalgte lande *Fig. 3.2 (17)*

Realkapital 18

Realkapital, fast pr. beskæftiget

Fig. 3.4 (18)

Realløn 35

-, pr. beskæftiget *Fig. 6.7 (35)*

Realvækst *Tab. 3.1 (14)*

Rente, lang 33, *Fig. 6.4 (33)*

Rentespænd 33

Renteudgifter, offentlige *Fig. 5.2 (27)*

Restlevetid 7

Samhandelspartnere *Tab. 3.2 (15)*

Sekundære erhverv 16

-, produktivitetsudvikling *Fig. 3.3 (18)*

Skatter *Fig. 5.1 (26)*

Skattetryk 25

Spiritus, forbrug *Tab. 4.2 (21)*

Spædbørnsdødelighed 7

Stenkul, bruttoenergiforbrug *Fig. 4.4 (23)*

Subsidier, offentlige *Fig. 5.2 (27)*

Svovldioxid, emissioner *Tab. 4.3 (24)*

Søtransport *Fig. 5.4 (28)*

Teaterforestillinger, tilskuere *Tab. 4.2 (21)*

Træbeskyttelse, salg af *Tab. 4.3 (24)*

Transition, demografisk 8

Uddannelse 10

-, gymnasier *Tab. 2.1 (10)*

-, universiteter *Tab. 2.1 (10)*

Udenrigshandelen, bytteforholdet i 30

Udgifter, offentlige *Fig. 5.2 (27)*

Udlandsgælden *Fig. 5.5 (29)*

Udvandring 6

Valutakonvertibiliteten 13

Valutakurser 32, *Fig. 6.3 (32)*

Varehandel *Fig. 5.4 (28)*

Vejtrafik, emissioner fra *Tab. 4.3 (24)*

Velfærdsindikator *Fig. 4.3 (22)*

Verdenshandel *Tab. 3.1 (14)*

Vin, forbrug *Tab. 4.2 (21)*

World Trade Organisation 14

Øl, forbrug *Tab. 4.2 (21)*